

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**VZÁJEMNÁ SUBVENCE VZDĚLANCŮ A
KRÁLOVSKÉHO MAJESTÁTU:
VÝZNAMNÍ ŠPANĚLŠTÍ HUMANISTÉ VE
SLUŽBÁCH FILIPA II.**

Iveta Fiřtová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**VZÁJEMNÁ SUBVENCE VZDĚLANCŮ A
KRÁLOVSKÉHO MAJESTÁTU:
VÝZNAMNÍ ŠPANĚLŠTÍ HUMANISTÉ VE
SLUŽBÁCH FILIPA II.**

Iveta Fiřtová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá, Ph. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce PhDr. Janě Černé Ph.D. za cenné rady a připomínky, za zapůjčení literatury a především za čas, který strávila vedením mé práce.

Další poděkování patří rovněž jednotlivým knihovnám Salamanské univerzity (Biblioteca de Facultad de Geografía e Historia, Biblioteca de Facultad de Filología a Biblioteca "Francisco de Vitoria“) a univerzitním profesorům Filosofické fakulty univerzity v Salamance (Facultad de Filosofía, Universidad de Salamanca) za cenné rady při vytváření rešerše literatury a konzultace dílčí problematiky během realizované stáže. Jmenovitě jsou to profesori Roberto Albares Albares a José Luis Fuertes Herreros.

Obsah

Obsah	5
1. Úvod.....	1
2. Španělská renesance a humanismus	3
2.1. Idealismus vs. realismus a španělské intelektuální prostředí 16. století	3
2.2. Siglo de Oro	13
3. Filip II. – patriot a mecenáš	19
3.1. Obecné představení a legendy.....	19
3.2. Královský původ, osobnost, charakterové vlastnosti.....	22
3.3. Intelektuální formování a široké spektrum zájmů Filipa II.....	26
3.4. Královský dvůr.....	29
3.5. Mecenas de las artes.....	30
3.6. „Los hombres del rey“ – významní lidé na dvoře Filipa II.....	32
3.6.1. Architekti a malíři.....	32
3.6.2. „Ingenieros“ - matematici, kosmografové, lékaři a další „vědci“	34
3.6.3. Poradci, ministři, diplomaté.....	36
3.6.4. Kronikáři, sekretáři, duchovní	37
3.7. Vědecká aktivita na dvoře Filipa II.....	40
3.7.1. La Academia de las Matemáticas	43
3.7.2. El Escorial.....	48
4. Spolupráce s Benitem Ariasem Montanem	54

4.1.	Závazky v El Escorialu	54
4.2.	La Biblia polígota de Amberes	58
4.3.	Ostatní Montanovy aktivity ve službách Filipa II.	67
5.	Závěr	71
6.	Seznam použité literatury	73
6.1.	Prameny a edice pramenů	73
6.2.	Sekundární literatura	74
	GARCÍA DE CORZTÁZAR, Breve historia de España. Madrid : Alianza Editorial, 2009.	76
7.	Resumé.....	79

1. Úvod

Tématem této diplomové práce je vzájemná subvence panovníka a významných intelektuálů na dvoře španělského krále Filipa II. Habsburského. Práce se zaměřuje na španělské renesanční intelektuální prostředí a snaží se poukázat na aspekty, které nejsou v českém prostředí zcela známé.

Stěžejním záměrem této diplomové práce je ukázat Filipa II. Habsburského (oproti tendenčním a zavádějícím interpretacím) jako typického renesančního panovníka, který jevil po celou dobu své vlády eminentní zájem o poznání, vědu a umění. Cílem je představit široké spektrum zájmů tohoto španělského krále a poté detailně na konkrétním případě ukázat jednotlivé kroky vzájemné spolupráce mezi králem a významným španělským humanistou Benitem Ariasem Montanem.

Vzhledem k tomu, že v českém prostředí není toto téma výrazněji reflektováno a jen málo příslušné literatury je k dispozici v českém jazyce, opírám se téměř výhradně o španělskou literaturu, ať již kulturně a obecně filosofickou či historickou.

Celá práce je tematicky rozčleněna do tří kapitol. První kapitola pojednává o španělské renesanční filosofii a humanismu. Představuje nejvýznamnější španělská humanistická centra a výrazné osobnosti španělského renesančního intelektuálního prostředí a jasně ukazuje, opět v protikladu k některým interpretacím (Wantoch aj.), že Španělsko není a nebylo zemí „bez renesance“. Druhá část první kapitoly je věnována období největšího kulturního a politického rozkvětu ve Španělsku; španělskému „zlatému věku“ či „zlatému století“ (Siglo de Oro). Popisuje jednotlivé oblasti zkoumání, postupné institucionalizaci věd a stručně seznamuje s aktivitami španělských učenců.

Druhá kapitola je obsahově výrazně rozsáhlejší a má záměrně převážně deskriptivní, přehledový charakter, aby byl snáze prokazatelný široký zájem a aktivity jednoho z nejkontroverznějších panovníků španělské historie. První části druhé kapitoly jsou věnovány především osobě Filipa II. Představují legendy různých barev, které se pojily s osobností tohoto španělského panovníka a přisuzovaly mu ať již kladné, tak i velice záporné charakterové vlastnosti. Pozornost je dále věnována jeho královskému původu, vzdělávání, zájmům a „vášním“ Filipa II. Rámcově je zmíněno trvalé přesunutí španělského královského dvora do Madridu.

V další části druhé kapitoly je věnován prostor Filipově mecenášské činnosti a jednotlivé podkapitoly pak tematicky a stručně seznamují s různými významnými osobnostmi, které zasvětily svou vědeckou či uměleckou činnost službám královského majestátu. Poslední dvě části druhé kapitoly pojednávají o konkrétních hmotných odkazech vlády Filipa II. Prvním je založení „Akademie matematických věd“ (Academia de las matemáticas) v Madridu a druhým je vybudování monumentálního paláce a stěžejního centra tehdejšího vědění; vybudování královského paláce v El Escorialu.

Třetí kapitola je podrobnou praktickou ukázkou vzájemné spolupráce mezi Filipem II. a jednou z nejvýznamnějších osobností jeho královského dvora. Jedná se o předního španělského humanistu, biblistu a jednoho z nejbližších spolupracovníků jeho Veličenstva, Benita Ariase Montana. Plnil funkci nejen královského diplomata a rádce v politických záležitostech, ale také byl pověřen dvěma stěžejními úkoly, které ho zaměstnávaly po značnou část jeho života.

První část kapitoly analyzuje Montanovy závazky v El Escorialu, čímž byla za v prvé řadě realizace ikonografického programu na „Dvoře králů“ (Patio de los Reyes). Následně je věnována pozornost druhému a téměř celoživotnímu úkolu, kterým byl Montano pověřen a tím bylo uspořádání a průběžná katalogizace zdejší královské knihovny.

Dále je věnován prostor velkému knihařskému projektu, který Filip II. zaštitil, a tím je vydání pětijazyčné „Antverpské polyglotní bible“ (španělsky La Biblia Políglota de Amberes nebo také La Biblia Regia). Tato podkapitola se věnuje nejen podobě polyglotní bible a tomu, z čeho nápad vytvořit toto literární dílo vzešel, ale také popisuje problémy, ke kterým došlo, než bylo definitivně schváleno její vydání.

Poslední část třetí kapitoly pak stručně představuje další Montanovy aktivity a shrnuje jejich význam pro královský majestát.

Jak již bylo zmíněno, španělský král Filip II. je bezpochyby kontroverzní postavou nejen španělských, ale i evropských dějin, který měl na jejich chod výrazný vliv. Cílem této diplomové práce je představit Filipa II. jako vzdělaného a moudrého panovníka, který velice oceňoval umění a vědu. Vykreslit ho jako muže, který s oblibou obklopoval vzdělanými lidmi a také je v jejich činnosti výrazně podporoval. Dále představit podoby vědění, které se podpoře krále Filipa II. těšily, a jejich specifika.

2. Španělská renesance a humanismus

2.1. Idealismus vs. realismus a španělské intelektuální prostředí 16. století

Idealismus a realismus, to jsou dvě základní navzájem protikladné cesty španělského filosofického myšlení, kterými se v renesanční epoše ubíralo Španělské království. Mezi těmito dvěma cestami neexistuje žádná výrazná spojovací nit. Pfandl je označuje jako „*rub a líc*“ hispánského ducha, jako dva odlišné pohledy na to, co je hlavním specifickým atributem a podstatou iberského „národa“ (pueblo ibérico).

V rámci idealismu se ve španělských duších formovala náboženská víra a pocity patriotismu, vzájemné sounáležitosti a úcty. Realismus je v tomto duchu vyjádřením hlasu krve, smyslů, vášně a prozaičnosti každodenního života s veškerou svou bohatou energií a vitalitou. V kontrastu k idealismu je tak nespoutaná impulzivita, se kterou se Španělé odevzdávali svým instinktům.¹ Podle Ludwiga Pfandla, ten, kdo španělské duši v tomto smyslu nejlépe porozuměl, vnitřně se s ní ztotožnil a uměl ji velmi přesně vyjádřit, byl Miguel de Cervantes (1547 – 1616) se svým Donem Quijotem.² Nutno však zmínit, že horkokrevnost a bezprostřední jednání, které charakterizovalo způsob života Španělů, však na druhé straně měl i negativní dopady v tom smyslu, že hlas krve zastřel a potlačil hlas rozumu. Možná právě odtud, podle Pfandla, pramení jejich až obsesivní boj za čistotu krve.³ Bell uvádí, že všeobecné tendence Španělů k vytvoření jednotné náboženské víry pak vedly každého jednotlivce k touze po zdokonalování svého vlastního bytí, k touze vytvářet vznešené myšlenky, touze po osobní důstojnosti a službách zasvěcených Bohu. Katolické náboženství hluboce proniklo do života poddaného lidu králů ze španělské větve Habsburského královského rodu, bylo přijato jako základ cti a dobré pověsti. Rozšířilo se do ulic a naplnilo každodenní život. Ve světle transcendentální víry se slučoval a harmonizoval prostý život s myšlením.⁴

V knize A. F. G. Bella se setkáme s rozdělením renesanční epochy do šesti etap: napodobování (imitación), teorie (teoría), zákon (ley), důvtip (ingenio), rozum (razón) a

¹ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 288.

² PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 311.

³ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 291.

⁴ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 31.

zájem (*gusto*), přičemž uvádí, že tyto fáze se v různých kombinacích objevovaly nejen ve Španělsku, ale i v některých dalších evropských zemích. Na samotné Španělsko pak Bell aplikuje zejména první čtyři.⁵

Renesance se těšila ve Španělsku dlouhému trvání. Podle interpretace Bellovy lze říci, že trvala po celá tři století (1400-1700). První náznaky příchodu renesance na Pyrenejský poloostrov se objevují v průběhu 15. století, a patrný je značný italský vliv. Potom přišla epocha rozvoje a silné touhy po poznání, napodobování, a tvorby kvalitního umění očištěného od středověkých ztvárnovacích tendencí. Od objevení Ameriky v roce 1492 až do roku 1522 hovoří Bell o éře Rojasovy Celestiny a Garcilasových básní. Ta je následována méně optimistickou až kritickou epochou datovanou do období mezi lety 1520 - 1550, ve které dosáhlo Španělsko vzestupu díky významným osobnostem, jako byly například teolog a humanista Francisco de Vitoria (1583 – 1546); filosof, humanista a pedagog Juan Luis Vives (1493 – 1540), další významný humanista Juan de Valdéz (1509 – 1541) a malíř sochař a architekt Alonso Cano (1601 – 1667). Poté přišla etapa, kterou Bell vymezuje mezi léta 1550 až 1580, vyznačující se intenzivními reakcemi ze strany intelektuálů proti násilnému počínání Španělů v Novém Světě. Jako nejvýraznější představitelku tohoto období označuje slavnou reformátorku Terezu z Ávily (1515 – 1582). Tuto epochu vystřídal období „teoretické“ (1570 - 1600), ve kterém se mysticismus předchozího období odrazil v pracích svatého Jana od Kříže (1542 – 1591), Luise de Leóna (1527/8 – 1591), v obrazech Grecových (1541 – 1614) či v hudbě Tomáše Luise de Victorii (1584 – 1611). Další etapa je již, podle Bella, obdobím nové generace (1600 - 1640). Pro ni jsou charakteristické zejména dva barokní směry španělské literatury - kulteranismus a conceptismus⁶. Za hlavní představitele těchto směrů označuje Bell Luise de Góngora y Argote (1561 – 1627) a Francisca de Quevedu, kteří se prostřednictvím svých literárních děl založených na španělském realismu, pokoušejí renovovat degradované umění a poezii, aby se obohatila literatura a umění. Nakonec přichází období (1640 - 1680), ve kterém se myslitelé a umělci již nesnažili tolik jako v druhé polovině 16. století, aby pronikli do jádra reality, aby realizovali vědecké výzkumy a dosáhli

⁵ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 23.

⁶ O kulteranismu a conceptismu více srv. BĚLIČ, O. – FORBELSKÝ, J. *Dějiny španělské literatury*, 94-101.

významných objevů. Podle Bella se jednalo o epochu nového transcendentalismu, který vzklíčil na nedostatku ideálů a určité beznaději. Španělští intelektuálové tak spíše upřednostňovali únik realitě, k čemuž je vedlo přesvědčení o prázdnotě jejich existence.⁷

Za dvě hlavní centra španělské renesanční (a také humanistické) vzdělanosti lze považovat univerzity v Seville a Salamance. Právě v těchto městech se pokusy o vysvětlení charakteristických rysů a odlišností renesance a humanismu projevovaly nejsilněji.⁸ Na univerzitě v Salamance se seskupovali slavní a uznávaní muži, kteří odtud, již od období vlády Katolických Veličenstev, šířili humanistické myšlenky (Kardinál Mendoza, Hernando de Talavera, Juan de Zúñiga). Zde působili a vzdělávali se významní intelektuálové a učenci: lékaři (Francisco López de Villalobos), spisovatelé (Juan de Flores, Juan de Lucena), propagátoři lyrické poezie a dramatického umění (Juan del Encina, Lucas Fernández), ale také právníci (Fernando de Rojas – mj. autor *Celestiny*⁹), které nově se utvářející stát velmi potřeboval. V Salamance se publikovala nejen literatura právního charakteru, která byla, stejně jako vzdělání právníci, při utváření nových pořádků nezbytná, ale také převážná část Nebrijových textů. Na půdě této univerzity docházelo k debatám o nových idejích a poznacích v astrologii, astronomii, kosmografii a mořeplavbě.¹⁰

Univerzita v Salamance je také mimo jiné kolébkou tomistické renesance, která je výrazně spojena s osobou Francisca de Vitorii (1483 – 1546) a která kulminuje v energické obnovení starých teologických doktrín. K tomu dochází na Tridentském koncilu, který zachránil církev před ztroskotáním a byl oslavou prvních nových pořádků. Taktéž byl tento koncil symbolem úspěchu španělské teologické vzdělanosti a důkazem síly španělské víry. Askeze a mystika pak dosáhly ve Španělsku opětovného a

⁷ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 25.

⁸ GALLEGO MORELL, A. *El Renacimiento español. Garcilaso y Herrera*, s. 243.

⁹ Srv. QUESADA, M. *El antropocentrismo*. In: *Historia intelectual de España*, s. 42.

La *Celestina* byla prvním španělským dílem psaným v renesančním duchu a má ryze světský charakter. Poprvé byla vydána v roce 1499. Původní název této tragikomedie je *Tragicomedia de Calisto y Melieba*.

¹⁰ REDONDO, A. *Aspectos socioculturales de España a fines del siglo XV*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 43.

úspěšného rozkvět přitahovaly po více než jedno další století pozornost křesťanských intelektuálů napříč celou Evropou.¹¹

Myslitelé působící na univerzitě v Salamance, se mimo jiné pokoušeli vysvětlit morální základy činů při dobývání Nového světa a najít odpovědi na vážné politické, ekonomické a náboženské problémy tehdejší doby způsobené politickým počítáním španělské monarchie v Evropě a luteránskou¹² reformací.

Teologické diskuze, svým přístupem ke studiu člověka, obohatily všeobecné myšlení, které následně směřovalo k otázkám právním a tím posléze položilo základy moderního mezinárodního práva. V čele těchto diskuzí stál již zmíněný Francisco de Vitoria, významný španělský teolog, filosof, právník, kterého bychom v dnešním jazyce mohli rovněž nazvat teoretikem mezinárodního práva.¹³ Sánchez Albornoz píše, že nikdo v rámci západního myšlení nemůže popřít, a dnes již ani nepopírá, historickou hodnotu iusnaturalistických doktrín Francisca de Vitorii a dalšího významného teologa a právníka Dominga de Sota (1494 – 1560). V tomtéž století, kdy Machiavelli a Bodin vytvářeli „bezostyšné“ teorie o zájmech a fungování státu, Vitoria a de Soto ve Španělsku vytvářejí křesťanský humanismus. De Sotova kniha „*De justicia et jure*“ – (1557) byla ještě před rokem 1600 více než dvacetkrát vydána. Další významnou prací je například „*Locis Theologicis*“ (1563) od španělského dominikánského teologa Melchora de Cano, která měla obrovský vliv na katolické myšlení v Evropě svou kritickou syntézou pramenů teologického poznání a také svým přínosem k rodícím se základům některých duchovních věd.¹⁴ Španělští teologové a právníci pokračovali v tradici Francisca de Vitorii a zdokonalili jeho tezi o řízení mezinárodního společenství rovnostářskými (igualitarias) právníkými normami. Představili řadu prestižních politických koncepcí, jako například právo zbavit úřadu nespravedlivého panovníka (Vitoria a Soto) nebo právo královraždy či vraždy následníka trůnu (derecho al regicidio), pokračovali v transformaci starých scholastických doktrín, vytvořili

¹¹ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 47-48.

¹² Srov. GARCÍA DE CORZTÁZAR, *Historia de España*, s. 108. Tehdejší španělský panovník Karel V. usiloval o to vymýt z Evropy Lutherova kázání a udržet jednotu v rámci křesťanství.

¹³ GARCÍA DE CORZTÁZAR, *Historia de España*, s. 108.

¹⁴ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico II.*, s. 537.

předobraz reprezentativního monarchistického systému nové epochy, a stáli u zrodu „filosofie moci“ (*filosofía del poder*). Sánchez Albornoz upozorňuje na to, že některé literatury opomínají fakt, že právě španělští právní znalci byli první, kteří teoreticky rozeznávali právo „nižších“ a vyšších národů“.¹⁵

Jak je obecně známo, stejně jako renesance i humanismus se šířil do všech koutů západní Evropy, tedy i do Španělska prostřednictvím vzdělanců a odborníků, kteří působili nejen na univerzitách ve svých zemích, ale byli vysíláni i do zahraničí.¹⁶

Podle Ruize Péreze můžeme ve španělském Humanismu odhalit specifický způsob bytí (či fungování) člověka ve světě a specifický způsob reflexe dějin. S objevením Nového světa, které označuje jako „*konec bájných mlh, které zahalovaly pohled na náš svět v předchozích stoletích*“, došlo jak ve Španělsku, tak ve zbytku Evropy, k mnoha změnám a znamenalo taktéž objevení nového člověka a nového chápání člověka ve světě. A protože formálním nástrojem způsobu utváření a interpretace reality byl vždy jazyk coby základní element kultury, není s podivem, že se v závislosti na nových událostech a změnách také přetváří, modifikuje a získává novou podobu na základě nových jazykových norem. Pro renesanční období tak není zvláštní ani výjimečná starost a péče o gramatiku a kodifikaci jazyka, jak na úrovni každodenního používání, tak na úrovni umělecké.¹⁷ Filologická báze programu *studia humanitatis*¹⁸ s povýšením „triviálních“ umění do hlavní role při intelektuálním formování, spojily zájem rodícího se kulturního modelu a lingvistických zájmů. Ty byly považovány za základ veškerého poznání, za základ celého systému uspořádání světa a jeho rozvoje. Literatura, která se zaměřovala na studium klasických textů nebo na rozvoj moderních forem vyjadřování, se stala jakousi autoritou pro normování a rozvoj jazyka. Kastilština (castellano) na počátku 16. století neměla žádný závazný model pro tvoření prózy či poezie, který by mohl být užíván a prezentován jako základ pro nové vytváření prostého národního jazyka (*lengua vulgar*) a jako princip hodný

¹⁵ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico II.*, s. 540.

¹⁶ GALLEGO MORELL, A. *El Renacimiento español. Garcilaso y Herrera*, s. 245.

¹⁷ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 13-16.

¹⁸ Obsah programu *studia humanitatis* a hlavní náplň činnosti humanistů Srov. KRISTELLER, P. O. *Renaissance Thought. The Classic, Scholastic and Humanistic Strains*, s. 10-11.

Dále Srv. SCHMITT, Ch. B. *Cambridge History of Renaissance Philosophy*, s. 113.

napodobování. Na druhou stranu, užívání staré španělštiny (romance) se rozšířilo prakticky napříč všemi jazykovými vrstvami do jazyka, který byl symbolem vzdělanosti, do nové latiny.¹⁹ V počátcích rozvoje gramatických studií kastilštiny se učenci setkávají s problémem najít správnou linii, kterou by se jazyk měl ubírat, aby dosáhl vrcholu svého estetického či literárního ztvárnění. Tento proces utváření jazyka a jeho kodifikace ve Španělsku ovlivnili nejvíce Antonio de Nebrija (1441 – 1522) a Juan de Valdés (1509 – 1541). Je však důležité zmínit, že nebyli jediní, kteří se novým formováním jazyka zabývali. Dosah těchto procesů je daleko rozsáhlejší a prostupuje napříč skoro celým 16. stoletím.²⁰ Právě Nebrija stál u zrodu gramatické systematizace španělštiny. Jeho stěžejní dílo *Gramatica de la lengua castellana* (1492) představilo na počátku utváření španělské renesanční společnosti a jejího vstupu do moderních dějin možnost odlišné perspektivy, více kulturní a humanistické. Ruiz Pérez tvrdí, že Nebrijovo humanistické hledisko je totiž v díle patrnější mnohem více, než hledisko čistě gramatické či lingvistické, a orientuje se ke vztahům jazyka a literatury a jejich vlivu na formování obrazu člověka a světa jako moderních fenoménů.²¹ Úlohou všech gramatiků měla být tvorba vybroušených textů na základě konfrontace s rukopisy, aby se tak eliminovaly textové chyby a dalo se později literární texty dále interpretovat, přičemž se předpokládala široká erudice, která se zakládala na znalosti ostatních umění, či na určité míře povědomí o civilizaci jako globálního fenoménu. Veškerá humanistická modernost i modernost Nebrijova spočívá ve snaze o dosažení autonomie v myšlení a ve snaze využívat kritického ducha v praxi.²² Známy prolog k jeho „*Gramatice*“ je dokladem toho, že španělský humanismus měl silný nacionalistický podklad.²³

¹⁹ RUIZ PÉREZ ve své teorii naznačuje, že ač tehdejší kastilština nedisponovala žádným specifickým modelem pro utváření nových jazykových norem, tak to byla právě podoba starošpanělštiny, či staré podoby románského jazyka (záleží na způsobu překladu španělského slova „romance“), která ovlivnila podobu nové latiny, kterou vytvářeli renesanční humanisté.

²⁰ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 17.

²¹ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 23.

²² REDONDO, A. *Aspectos socioculturales de España a fines del siglo XV*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 42.

²³ DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *El antiguo régimen: los reyes católicos y los austrias*. In: GARCÍA DE CORTÁZAR, F. *Breve historia de España*, s. 39.

Dalším významným tvořitelem nového jazyka byl Garcilaso de la Vega, který vyzvedl Petrarcův odkaz, aby ho revitalizoval v duchu jak evropských, tak poloostrovních tradic a ačkoliv zemřel velmi mlád, je bezpochyby nejvýznamnější postavou španělské lyrické poezie. Dalšími výraznými španělskými básníky, tvůrci dvorské poezie, byli například Juan Del Encina (1469 – 1529) a Torres Naharro (1485 – 1530)²⁴ nebo o generaci mladší Juan Luis Vives (1493 – 1540), významný humanista, vyhnaný ze Španělska kvůli problémům s inkvizicí. Ačkoliv se Vives nikdy v exilu nevzdal svého hispánství (hispanidad) a prohispánského smýšlení, nelze ho označit za autora písničiči čistě v duchu prosazování hispánských (či španělských) zájmů či prosazování španělského „národa“.²⁵ Jeho záměry byly více univerzalistické, na čemž se podepsala především nejspíš jeho putování po Evropě: Paříž, Lovaň, Anglie, Bruggy. Stejně jako Nebrija, i Vives velmi dobře ovládal cizí jazyky a uměl plynule vyjadřovat své myšlenky na různá témata nejen v kastilštině, ale i v latině (většina jeho prací). Ve svých dílech pojednával o náboženských nepokojích, o vzdělávacích reformách, o vzdělávání žen (manželek), o politicko-sociálních bouřích a jejich řešeních.²⁶

Adekvátní znalost jazyka umožnila společnosti přístup k vědě a moudrosti, které bylo dosaženo již v antice a která byla zachována prostřednictvím literatury (tedy jazyka psaného). Ze znalosti moudrosti antických učenců, se kterou pracuje humanistická filologie, pochází vědění vytvořené kulturou a zkušeností, slovem a životem, modely a originalitou, ale především vědění, které se realizuje používáním jazykového vyjadřování, a které vnímá, že slovo vytváří diskurs, vědění o světě a člověku. Revoluce knihtisku se svými technickými vymoženostmi pak vyvolala nový kulturní fenomén – masovou produkci a konzum. V souvislosti s rozšířením literatury mezi širší okruhy lidí došlo mimo jiné k fixaci kulturního modelu. Předávání a šíření

²⁴ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 21

²⁵ Je na místě zmínit, že jednotlivé národy se identifikovaly a utvářely mnohem později, a tak je třeba považovat v tomto případě slovo národ za anachronismus a nepovažovat v tomto případě španělský „národ“ v dnešním slova smyslu.

²⁶ DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *El antiguo régimen: los reyes católicos y los austrias*. In: GARCÍA DE CORTÁZAR, F. *Historia de España*, s. 39.

rukopisů ani orální předávání myšlenek, tím však nezaniklo, nicméně mělo jen jakousi doplňkovou funkci.²⁷

V případě Španělska, bylo upevňování kulturních a jazykových modelů přímo spojeno s vlastními charakteristickými znaky španělské renesance, o jejíž existenci a vztahu s renesancí jako celoevropským fenoménem již nemohlo být pochyb. V této souvislosti je třeba vzít v potaz výraznou specifičnost španělské renesance. To ovšem samozřejmě neznamená, že by renesance italská, francouzská, anglická, vlámská či německá neměla svá specifika. Ve španělské renesanci docházelo k propojování rozličných tradic. Těch, které pocházely z dob minulých a byly stále udržovány, s těmi nově se utvářejícími se svými inovativními prvky ovlivněnými částečně italskými renesančními tendencemi. V rámci této syntézy starého a nově začleněného bylo potřeba autorizovat či aktualizovat jazyk. A právě literární ztvárnění jazyka bylo tím, co ve velkém měřítku ovlivnilo pohled španělských humanistů, kteří soustředili svůj zájem na reprezentativní literaturu z 15. století, aby v ní hledali modely (či předlohy) zasluhující si napodobování a další studování. Na jejich základě by se pak měla tvořit nová vybroušená literatura, která by se vyrovnala literárním dílům produkovaným v renesanční Itálii. A v právě v tomto byla stěžejní práce a aktivita humanistů. Docházelo k převádění filologických modelů (gramatického, lingvistického, kritického a literárního) z klasických jazyků, především latiny, do jazyků současných, v tomto případě do kastilštiny.²⁸ V tomto ohledu je podstata²⁹ španělského renesančního humanismu stejná jako v jakékoliv jiné evropské zemi tohoto období. Nové literární a kulturní formování, ke kterému došlo uvnitř španělské společnosti na přelomu 15. a 16. století bylo v souladu s ostatními evropskými modely (především italskými - Petrarca, Bruni, Alberti, Valla). Španělská společnost se totiž podle Ruize Péreze částečně utvářela na bázi italských modelů ze strany jedné, a na bázi modelů obnovených z kastilské tradice ze strany druhé. Nelze při tomto utváření opomenout ani metody a

²⁷ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 19.

²⁸ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 20.

²⁹ Srov. BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 9. Bell říká, že literatura pojednávající o Renesanci, která neumísťuje Španělsko na přední místo hned za Itálii, chybně nebere v potaz fakt, že Španělsko a Portugalsko stály v čele evropských národů, v centru evropské civilizace a že je tím pádem nemožné, že by bylo Renesancí ovlivněno méně než kterákoliv jiná evropská země.

principy, ve kterých se shodovali vzdělanci formovaní programem *studia humanitatis* napříč Evropou.³⁰

Vzestup nové vrstvy učenců vzdělaných v humanistické filologii, etablovaný vztah s klasikou řeckořímského světa, utváření nových duchovních a estetických hodnot a uspořádání všech těchto principů v souvislosti s postupným rozvojem národních jazyků, jsou obecné pilíře renesančního období všech evropských národů.³¹

Současný pohled na španělskou renesanci a humanismus v 15. a 16. století je částečně výsledkem idejí formulovaných Menéndezem Pelayem, který identifikoval skutečnou španělskou renesanci s reformací a zamítnutím pohanské tendence renesance italské. Říká také, že právě 16. století bylo obdobím pravé renesance ve Španělsku. Ve svých dílech zastává názor, že pouze španělští humanisté byli s to kristianizovat italské obnovování umění a písemnictví. Rozvoj spirituality označuje Menéndez Pelayo za hlavní aspekt španělského humanismu.³²

V neposlední řadě je třeba připomenout až homérské úsilí a neúnavný boj španělského lidu za úspěšné naplnění záměrů své země. Boj, který neměl obdoby. Po staletí měli Španělé v povědomí motto císaře Karla V. *Plus Ultra*. Jejich vysoké úsilí, zápal pro naplnění záměrů je, jak píše Pfandl, hoden obdivu. V době, kdy ve Španělsku vládli Habsburkové, došlo k pomyslnému vyvrcholení náboženského myšlení, došlo k vzájemnému prolnutí církve a státu, což byl jedinečný počín v evropské historii. Náboženská víra španělského lidu byla charakteristická svou pevností a vytrvalostí.³³ Španělská hrdost, víra, a částečně až náboženská posedlost se otiskly do historie také jako nový element modifikující obecnou orientaci a vzdělávání, které pozitivně ovlivnilo další vývoj na Pyrenejském poloostrově během vlády krále Filipa II. Vzdělávání a vědecké disciplíny zaznamenaly v době jeho vlády nevídaný vzestup a rozvoj. Tento veliký až obsesivní zájem o vzdělávání pak dosahoval různých extrémů.

³⁰ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 21.

³¹ RUIZ PÉREZ, P. *Otra mirada sobre el Renacimiento Español y su modelo literario*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo, perspectivas del Renacimiento Español*, s. 23.

³² DI CAMILLO, O. *Humanism in Spain*. In: RABIL, A. *Renaissance humanism. Foundations, forms and legacy*. Vol 2., s. 56.

³³ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 289.

Jedním bylo například to, že literární dílo napsané pouze ve španělštině, nebylo tolik oceňováno, jako kdyby bylo psané latinsky. Pfandl uvádí, že španělská vzdělanostní elita a španělští intelektuálové byli posedlí studiem a aktivním používáním klasických jazyků – v tomto případě latinou, řečtinou a hebrejštinou.³⁴

Myšlení velkých umělců, spisovatelů a ostatních vzdělců renesančního období mělo mimo jiné také kořeny ve středověku, v energickém uvažování v duchu scholastiky a stěžejního díla T. Akvinského, *Sumy teologické*. Španělsko při udržování těchto kořenů konalo ku vlastnímu prospěchu. Bell nepodceňuje španělskou renesanci, staví ji na roveň ostatním renesančním proudům v Evropě a říká, že se bez problémů může vyrovnat renesanci v Itálii. Renaissance ve Španělsku zakořenila velmi výrazně. K jejímu rozvoji sice došlo výrazně později, ale byla pevnější, silnější.³⁵

Španělská renesance byla stejně jako v ostatních evropských zemích obdobím velkých kulturních, politických a sociálních změn.³⁶ Bylo to období, které postihlo komplexně všechny oblasti lidského poznání, všechny úrovně lidského života. Velice ovlivnila náboženský i společenský život komplexně ve všech evropských zemích. Stejně jako ve zbytku Evropy, i na Pyrenejském poloostrově najdeme řadu osobitých myslitelů a autorů, kteří vynikali nad ostatními a stali se určujícími postavami charakteru renesance ve své zemi. Zájem renesančních intelektuálů ve všech koutech Evropy se rozšiřoval daleko za hranice filosofie, filosofického bádání a postupně získával stále více praktičtější a vědečtější charakter.³⁷

Španělská renesance čerpala také částečně ze středověké scholastiky, uchovávala si svou náboženskou oddanost a udržovala obecné a charakteristické prvky své vlastní kultury. Španělsko přijalo renesanci tradičně a přitom konstruktivně. V nové epoše stále zachovávalo něco z heroického ducha a rytířskosti středověku, usilovalo o propojení stylů antických a moderních, architektonických a literárních, národních a zahraničních, o udržování zakořeněné scholastiky uvnitř renesanční kultury a snažilo se vytvořit svou

³⁴ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 137.

³⁵ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 20.

³⁶ CARNICER GARCÍA, C. J. *Espías de Felipe II: los servicios secretos del Imperio español*, s. 49.

³⁷ KRISTELLER, P. O. *Renaissance Thought*, s. 4-5.

renesanci tak, aby nepropadla sítem jedné generace, ale aby se udržela daleko déle (jak se i dělo v dalších pěti generacích). Dokladem, že španělská renesanční kultura neměla tendence k destrukci středověku, ale navazovala na něj, jsou například i některá architektonická díla. Pro ilustraci uveďme Starou a Novou katedrálu v Salamance. Ke Staré katedrále, která je symbolem středověku, byla přistavěna Nová. Nic neukazuje lépe než tyto příklady velkorysost a široký záběr nezištného eklekticismu a tolerantního ducha španělské Renaissance.³⁸

2.2. Siglo de Oro

Zlatým věkem Španělského impéria se označuje období největšího kulturního a politického rozkvětu. Jeho nejvýznamnější část se připisuje zejména 16. století. Lze se setkat s údaji, že španělské zlaté století se počíná v roce 1492 vydáním již zmíněného díla *Gramatica de la lengua castellana* (1492) a končí smrtí slavného španělského básníka a dramatika Calderóna de la Barca v roce 1681.³⁹

Nejvýznamnější literáti a myslitelé španělského zlatého věku pocházeli z největší části z řad duchovních a kněží. Nejen proto, že v lůně této společenské třídy mohl nejlépe vzkvétat a rozvíjet se lidský intelekt.⁴⁰

Od roku 1564 otevírali Jezuité svá jednotlivá kolegia, začali s obecným vyučováním a svým působením ovlivnili značně pedagogické normy a metody obecného vzdělávání mládeže. A humanistické školy, jak soukromé tak veřejné, přijímaly pedagogické metody Jezuitů a usilovaly o jejich napodobování ve svých vlastních metodách. Tím se metody Jezuitů prakticky rozšířily i za hranice vzdělávacích středisek a ovlivnili i literaturu. Jezuité byli ti, kteří nejvíce podporovali studium metrického umění (*Arte Métrica*), podporovali básnické soutěže a poskytovali vzdělávacím akademiím systematickou organizaci. Oni sami praktikovali se svými žáky umění vyjadřovat své myšlenky především hbitými verši, a to jak latinskými, tak španělskými. Organizovali

³⁸ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 21.

³⁹ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 8.

⁴⁰ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 290.

církevní a školní slavnosti, na kterých pořádali literární turnaje a poetické soutěže a podněcovali zájem zúčastněných o otázky nejen poetické, ale i literární a filologické.⁴¹

16. století vytvářelo příznivou půdou pro radikální proměny vědy, které se následně realizovaly v praxi v průběhu století následujícího, ve kterém se začala psát historie vědecké a průmyslové revoluce a spolu s kapitalismem způsobily velké změny v sociální oblasti a ve filosofických koncepcích světa (universo). Během 16. století dále došlo k rozvoji mechanizace, který zvýšil a obohatil výrobu a byl také hnací silou obchodu ve společnosti, která pozvolna začala opouštět feudální systém a ekonomickou soběstačnost a začaly se podnikat kroky k mnohočetným obchodním dohodám.⁴²

V průběhu španělského zlatého věku dochází k postupné profesionalizaci, institucionalizaci a kultivaci vědy jako odpovědi na nové potřeby nového moderního státu. Úkoly jako studium osídlení a veřejných prací, stále se zdokonalující lékařství, racionalizace a technizace armády, rozvoj komunikací, geografický a historicko-přírodní popis teritorií nabývají i velké politické důležitosti. Ale byla to především velikost vědeckých výzev vytyčených říšskou expanzí, která způsobila, že pěstitelé některých vědeckých disciplín zanechali přímých osobních služeb králi či pánu, aby začali pracovat ve státních institucích⁴³. Nejvýznamnější z nových vědeckých institucí byla Casa de Contratación (Dům obchodu) v Seville. Kromě administrativních funkcí se pokoušela odpovídat na potřeby atlantské mořeplavby: konstrukci přístrojů, tvoření plánů a map, vzdělávání lodivodů a kormidelníků. Formovala se jako první evropské centrum kartografické výroby a vzdělávání v oboru mořeplavby, kartografie a kosmografie.⁴⁴

Ve španělském zlatém věku vědci hledali a objevovali nové konstrukce různých mechanismů, kterými se pokoušeli upravovat a zmenšovat odchylky kompasů a

⁴¹ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 181-182.

⁴² MÍNGUEZ PÉREZ. *Filosofía y ciencia en el Renacimiento*, s. 168-169.

⁴³ Fakt, že někteří významní myslitelé a vědci zanechávali svých osobních služeb králi, a začínali působit ve státních institucích neznamená, že by úřad panovníka a těchto institucí byl oddělen. Intencí je spíše zdůraznit, že služby významných intelektuálů králi již byly zprostředkované. Humanisté, vědci a umělci tedy již nebyli v přímém kontaktu s králem, ale pracovali pro něj v rámci zakládajících se státních institucí.

⁴⁴ FERNÁNDEZ LUZÓN, A. *El llegado cultural*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 523.

sestavovali různé kartografické mapy, ve kterých se jejich autoři rovněž snažili co nejvíce odchýlkám vyhnout. V souvislosti s těmito novými objevy docházeli tvůrci kartografové a kosmografové k novým závěrům a teoriím. Například kosmograf Martín Cortés v roce 1551 vyslovil hypotézu, že magnetické poledníky se neprotínají v zemském pólu. Matematik a kartograf Andrés García de Céspedes vynalezl nástroj, podle něhož mohli kormidelníci udržovat správný kurz svých lodí i během noci a další mechanismus, který jim umožnil rozpoznávat, kdy vyjde slunce. García Torreño roku 1552 připravil mapy pro Magallhaesovu expedici. Španělský kartograf a historik Alonso de Santa Cruz si uvědomil odlišnosti mezi oblouky rovníku a paralelních oblouků mezi samotnými poledníky a usiloval o vyřešení chyb v dosavadních plánech a mapách, čímž otevřel cestu k vytváření sférických (či kulovitých) map.⁴⁵

Věda a vzdělanost jsou nejen hlavní atributy španělského zlatého století, ale také charakterizují vládu toho „nejpečlivějšího“ (concoenzudo y cabal) ze všech Habsburků na španělském trůně, totiž Filipa II. (viz následující kapitola). V období jeho vlády náleží velká část zásluh na rozkvětu věd a vzdělanosti univerzitám. Některé byly založeny již za vlády Katolických králů, ačkoliv ve většině případů ne z jejich vlastní iniciativy, nýbrž na popud duchovních (Sevilla, Ávila, Sigüenza, Toledo). Tyto univerzity se soustředily zpočátku na vyučování římského a kanonického práva. Kardinál Cisneros (1436 – 1517) stanovil jako prvořadý úkol na univerzitě Complutense de Madrid vytvoření vzdělaného humanisticky smýšlejícího duchovenstva. Redukoval na minimum studia práv a pro změnu zaváděl hojně humanistické katedry, na nichž působili mimo jiné i hebraisté a latiníci. Tím nejvýznamnějším byl již zmiňovaný Antonio de Nebrija.⁴⁶ V žádné jiné zemi nebylo v průběhu 16. století tolik univerzit jako právě ve Španělsku. Dvě z nich byly známé po celém světě a přednášky jejich profesorů navštěvoval nespočet posluchačů, jde o univerzity v Salamance a Alcalá de Henares. V Salamance působili mimo jiné například významní španělští humanisté: Fernán Pérez de Oliva (1494 – 1531), Luis de León (1527/8 – 1591), historik italského původu Peter Martyr d'Anghiera (1457 – 1526) či Nicolas Cleynaerts (1495 – 1542), vlámský gramatik a cestovatel, kterému velmi vyhovovala demokratická atmosféra,

⁴⁵ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico II.*, s. 542.

⁴⁶ DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *El antiguo régimen: los reyes católicos y los austrias*. In: GARCÍA DE CORTÁZAR, F. *Historia de España*, s. 37

charakteristická nejen pro akademickou půdu salamanské univerzity, ale i pro její ulice. I za zdmi univerzity si tak mohl Cleynaerts užívat vzájemné komunikace a spolupráce se svými posluchači.⁴⁷

Ve španělském zlatém věku se zrodilo velké množství myslitelů a vzdělavců ze všech oblastí lidského poznání. Patřili mezi ně například tyto významní intelektuálové a vynikající znalci řečtiny: Francisco Sánchez de Brozas, známý také jako El Brocense (1523 – 1600), Benito Arias Montano (1527 – 1598), Juan de Vergara (1492 – 1557), nebo humanistický básník, historik a diplomat Hurtado de Mendoza (1503 – 1575).⁴⁸

Bell uvádí, že Španělsko bylo první zemí, která otiskla Starý zákon (Testamento Griego) v roce 1514. Do španělštiny ho přeložil španělský humanista Francisco de Enzinas, ale publikován byl až po vydání Erasmově. Každá evropská země renesanční epochy se může pyšnit řadou jmen významných literátů, umělců a myslitelů. A Španělskou není výjimkou. Pedro Nuñez Vela (1492 – 1577), Ambrosio de Morales (1513 – 1591), Pero Mexía (1497 – 1551), Juan Huarte de San Juan (1529 – 1588), José de Sigüenza (1544 – 1606) či Alfonsi de Zamora (1476 – 1544), který byl mimo jiné i odborníkem na řečtinu a hebrejštinu, a také jedním z editorů Komplutenské Polyglotní Bible (Biblia Políglota Complutense). Nejen tyto významní humanisté ale i mnoho dalších se podílelo na rozvoji a rozkvětu španělské renesance, a velká část těchto jmen je známých napříč Evropou až do současnosti.⁴⁹

Jednou z velmi významných oblastí lidského poznání, která během španělského zlatého věku také zaznamenala výrazný rozvoj, byla medicína. Hlavní centra humanistického galenismu se soustřeďovala na univerzitách v Alcalá a Valencii, jejíž hlavní postavou byl Andrés Laguna, autor díla *Anatomica methodus* (1535). Další významnou osobností byl Francisco Vallés, který působil rovněž na univerzitě v Alcalá. Opatřil komentářem Galénovu knihu *De locis patientibus* (1559), okomentoval klinické doktríny Hipokratovy, které doplnil o vlastní pozorování. Jeho díla a myšlenky měly v Evropě velký vliv po více než dvě další staletí. A ačkoliv do Madridu přesídlil mezi lety 1559 - 1564 věhlasný lékař a anatom Andreas Vesalius, na renovaci anatomického

⁴⁷ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 86.

⁴⁸ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 53.

⁴⁹ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 54-55.

vědění na Pyrenejském poloostrově se nijak zvlášť nepodílel. Byli to až jeho žáci Pedro Jimeno a Luis Collado, kteří podnítli rozšíření nové morfologie (v tomto smyslu nauka o tvarech těla) a přeměnili univerzitu ve Valencii na hlavní centrum španělského vesaliovského hnutí. Anatomické studie na univerzitách v Salamance a Alcalá podporoval během 16. století i královský majestát. Spolu s Itálií, bylo Španělsko jednou s mála evropských zemí, které zakládaly na svých univerzitách katedrami chirurgie: Valencie (1502), Barcelona (1562), Salamanca (1567), Alcalá a Valladolid (1594).⁵⁰

Španělsko 16. století začínalo jevit i zájem o vesmír. Svatý Jan od Kříže, stejně jako Diego de Zúñiga přijali kopernikánskou teorii o pohybu Země a dále s ní pracovali. Kosmograf Pedro Mexía se ve svých *Coloquios* (Rozpravách) soustřeďuje na témata Slunce, Země a různých meteorologických fenoménů (fenómenos meteorológicos). Ve čtyřicátých letech 16. století publikuje Alonso de Fuentes v Seville dílo *Summa de philosophía natural*, ve které se zabývá lidskou fyziologií a představuje souhrn pojmů týkajících se vesmíru a přírodních fenoménů (fenómenos naturales). Historik Pedro de Mercado (1620 – 1701) je autorem díla *Diálogos de philosophía natural y moral*, ve kterých se mimo jiné věnuje i astronomickým otázkám (*Diálogo de la tierra y el agua*, *Diálogo del aire y el fuego*, *Diálogo de los cielos*). Roku 1587 vydává Oliva Sabuco de Nantes y Barrera své dílo *Nueva philosophía de la naturaleza del hombre*.⁵¹

Bylo přirozené, že v období, kdy bylo Španělsko v čele Evropy, bylo také společností, která se velmi intenzivně zajímala o pokrok a rozvoj mořeplavby, čemuž stejně jako ostatním vědeckým problémům věnovali velkou pozornost nejen španělští vědci, ale i spisovatelé. Bell píše, že například pojednání slavného španělského humanisty a architekta Fernána Péreze de Oliva *De Magnete*, bylo důležitým dílem bádání v oblasti přírodní filosofie. Evidentní zájem o vědu je patrný i v dílech Benita Ariase Montana (zájem o teorii atmosférického tlaku, o zkameněliny), Luise z Granady (zájem o pozorování života zvířat), a také, podle Bella, tvoří pozadí velké části poezie Luise de Leóna. Všechny již zmíněné významné osobnosti španělského zlatého věku a mnoho dalších, byly vybaveny obecně rozšířenou renesanční zvědavostí. Vědecký zájem

⁵⁰ FERNÁNDEZ LUZÓN, A. *El llegado cultural*. In: GARCÍA CÁRCCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 526.

⁵¹ FERRERAS, J. *Los diálogos humanísticos del siglo XVI en la lengua castellana*, s. 126.

se s plynoucí dobou nezmenšoval, ačkoliv se spíše přetvořil na více spekulativní a oddálil se od zájmu o aplikaci věd.⁵²

Široký vědecký zájem španělských intelektuálů může, podle Bella, pramenit ze dvou odlišných zdrojů. Na jedné straně z podrobného studia klasických autorů Řecka a Říma, a na druhé straně z nových výzkumů spojených s mořeplavbou a zámořskými objevy. Bell vyjadřuje, že není žádný důvod si myslet, že by Španělsko bylo opožděné za ostatními evropskými zeměmi.⁵³

Období španělského zlatého věku je mimo jiné neodlučitelně spojeno s jedním z nejvýznamnějších španělských panovníků, kterým nebyl nikdo jiný než následník císaře Karla V., Filip II. Habsburský.

⁵² BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 253

⁵³ BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*, s. 254

3. Filip II. – patriot a mecenáš

3.1. Obecné představení a legendy

Španělský král Filip II. Habsburský (1527 - 1598) je považován za jednoho z nejkontroverznějších panovníků v celé historii španělského království. Jeho osoba byla v průběhu dějin silně atakována různými autory a musela čelit velice negativním hodnocením.⁵⁴ V této souvislosti uvádí například Jiří Chalupa, že bychom jen stěží mohli v lidských dějinách najít panovníka, který by byl očerňován více než Filip II. Již v průběhu jeho vlády (1556 - 1598) se ve Španělsku začala šířit tzv. „černá legenda“⁵⁵ (leyenda negra), která vrhala velmi negativní světlo nejen na krále, ale i na celý jeho národ. Dosah černé legendy se neomezoval jen na španělské království, ale šířila se postupně do všech evropských zemí. Filip II. v ní byl líčen jako bezcitný, zatrpklý muž a tyran, náboženský fanatik a dogmatik. Proti španělskému králi i jeho národu kriticky vystoupil i nizozemský místodržitel Vilém Oranžský. Ve své *Apologii*⁵⁶ obvinil Filipa

⁵⁴ SOLA CASTAÑO, E. *La España de los Austrias, la hegemonía mundial*, s. 34.

⁵⁵ Srv. SVERKER ARNOLDSON. *La leyenda negra. Estudios sobre sus orígenes*, s. 7.

Sverker definuje „černou legendu“ jako soubor velmi nepříznivých představ o povaze a vlastnostech španělského národa.

Srv. PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejmocnější křesťanský vládce*, s. 186-187. Tzv. „černá legenda“ líčila Španěly jako tyranácká, pyšná a chlípná stvoření. Vyprávění o zločinech, kterých se dopouštěli kolonisté v Novém světě, byla další živnou půdou pro její šíření. Do roku 1800 pochází téměř všechny životopisy Filipa II. z pera nešpanělských autorů, kteří byli zastánci černé legendy.

Srv. PUERTO SARMIENTO, F. J. *La leyenda verde: naturaleza, sanidad y ciencia en la corte de Felipe II. (1527-1598)*, s. 7.

Černou legendu rozšiřovali Filipovi političtí nepřátelé, Portugalci obávající se sloučení zemí a také Angličané, Němci či Francouzi, kteří stáli na opačném břehu mezinárodní politiky.

⁵⁶ Srv. SVERKER ARNOLDSON. *La leyenda negra. Estudios sobre sus orígenes*, s. 7.

Právě v apologii Viléma Oranžského a další protišpanělské literatuře vidí Sverker Arnoldsson počátek černé legendy. Jednalo se o nepříznivé literární koncepce o vlastnostech (cualidades) španělského národa. Tyto koncepty se těšily velké pozornosti a životaschopnosti jak ve Starém tak v Novém světě. Termín „černá legenda“ použil poprvé španělský historik a novinář Julián Juderías (1877 – 1918) ve stejnojmenné knize. Vlastnosti, které připisovali Filipovi jeho protivníci, se postupně začaly aplikovat na každou vesnici, a každé boží stvoření, kterému Filip vládl a panovník se tak stal symbolem pro celý národ. Základními pilíři, které živily černou legendu jsou: nenávisť vůči Filipovi II., nespokojenost se španělskou nadvládou během habsburské éry, náboženské války a inkvizice, vyhnání Židů ze Španělska v roce 1492, či závist kvůli ziskům z Nového světa.

Srv. ČERNÁ, J. *Dos o más Españas? Polemika o španělské vědě a filosofii*. In: Černá, J. a kol. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků : věda, umění, filosofie*, s. 13-14, 16.

II. z cizoložství, incestu, útoku na nevlastního bratra Juana d'Austria a ze zavraždění vlastního syna Dona Carlose. Dále ho nazval ukrutným, neupřímným člověkem a podvodníkem. Castaño uvádí, že někdejší královský sekretář Antonio Pérez⁵⁷ (1540 – 1611) ve svém díle *Relaciones de Antonio Pérez Secretario de Estado, que fue, del Rey de España Don Phelippe II, deste nombre* (90. léta 16. století) také vykreslil velmi nelichotivý obraz Filipovy osobnosti. Lékař a historik Gregorio Marañón (1887 – 1960) ho označil za „slabocho u moci“ (*débil con poder*).⁵⁸ Sami někteří španělští myslitelé doby osvícenství byli obecně velice kritičtí ke způsobu vlády Filipa II. Ti viděli v králi člověka, který velmi rád válčil a mrhal státním majetkem. Kritizovali jeho touhu a úsilí stát se arbitrem celé Evropy.⁵⁹ Podle Piersona viděli osvícenští intelektuálové ve Filipovi II. představitele tmářství a v období romantismu byl často označován za nepřítel svobody. Vně Španělska získal „prominentní místo“ mezi velkými tyrany dějin.

Avšak vedle literatury, která vrhala na královu osobu velmi nepříznivý stín, se začala současně objevovat i literatura se zcela opačnými tendencemi. Jednalo se o literaturu apologetického charakteru, která se snažila očistit královu pověst a která dala vzniknout „legendám“ různých barev – bílá, růžová, zelená. „Bílá legenda“ se snažila postavit Filipa II. do příznivějšího světla. Vykresluje ho téměř jako svatého člověka, jako vzor všech ctností, jako obětavého ochránce víry a katolické církve, který má řadu ušlechtilých vlastností. Podle této legendy je Filip II. moudrým, citově a emočně vyrovnaným panovníkem, který je celým svým národem milován a uctíván. Růžová

Srv. DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *España, tres milenios de historia*, s. 152, 154.

Domínguez Ortiz staví černou legendu na třech hlavních pilířích: Inkvizici, vnější politice a zacházení s indiány. Říká, že počáteční jádro černé legendy má politický charakter a formovala se jako kořen rozpoutaných bojů Filipa II. proti buřičům ve Flandrech, později komplikovaným nepřátelstvím proti Anglii a zásahům v občanských válkách ve Francii. Černou legendu přiživovali nepřátelé Filipa II. mimo jiné také na základě knihy Bartolomé de las Casase – *Brevissima relación de la destruyción de las Indias*, která byla napsána v roce 1539, ale vydána až roku 1552.

⁵⁷ Srv. GARCÍA DE COTÁZAR, F. *Historia de España*, s. 119.

García de Cotázar označuje Antonia Péreze za zrádce, protože psal ničivé pamflety proti Filipovi II, které byly velice obratně propagovány Vilémem Oranžským jako část černé legendy.

Srv. MIGNET, F. *Antonio Pérez y Felipe II*, s. 36-39.

⁵⁸ SOLA CASTAÑO, E. *La España de los Austrias, la hegemonía mundial*, s. 34.

⁵⁹ GARCÍA CÁRCEL, R. *El perfil del rey*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 148

legenda se snaží vyvarovat oběma předchozím extrémům v líčení charakteru panovníkovy osoby. Popisuje krále takového, jaký byl. Se všemi jeho kladnými i zápornými povahovými rysy. Růžová legenda také upozornila na králův velký zájem o přírodu. Došlo k tomu, že Filip II. byl prezentován jako „ekologický“ panovník. Jeho vášeň pro zakládání a kultivaci zahrad a kladný vztah k přírodě se tak staly základem pro legendu zelenou.⁶⁰

Castaño píše, že nejlepším a nejvíce propracovaným literárním dílem, které se snaží postavit tohoto španělského krále do příznivého světla, je práce Luise Cabrery z Córdoby (1559 – 1623) – *Historia de Felipe II.* (1583). Ten líčí Filipa II. jako krále, který byl jako jediný schopen uskutečnit hispanizaci (españolización), či lépe „kastilizaci“ (castellanización) své země a v období vzestupu autoritativních monarchií v Evropě vytvořil prototyp absolutistického panovníka.⁶¹ Juan de Rufo nazývá Filipa II. ve své básni *Austriada* (1584) božím pastýřem. Básníci Alonso de Ercilla a Fernando de Herrera vyzdvihují některé Filipovy činy jako například vítězství u Lepanta nebo zdařilé připojení Portugalska ke španělské monarchii.⁶² Řada glos o Filipovi II. napsaná již během jeho vlády, zůstala v pouhých rukopisech. Například *Las Memorias (Paměti)* řádového bratra Juana de San Jerónima byly vydány až v roce 1845, kniha *Relación de las cosas notables* Jerónima de Sepúlvedy byla publikována až ve dvacátých letech 19. století v rámci díla *Documentos para la historia del monasterio de S. Lorenzo el Real del Escorial* (svazek čtvrtý). Také je třeba zmínit rukopis jednoho z profesorů Salamanské univerzity A. Gómeze de Montemayor a jeho velice přívětivý komentář k Filipovi II. Ve svém díle *Ascendencia de Felipe II* vytváří genealogickou historii Španělska, která sahá až do období Karla Velikého⁶³. Popisuje Filipa II. jako moudrého, bystrého a inteligentního člověka s ojedinělou pamětí, znalostmi a zkušenostmi. Jeho panovnické dovednosti označuje za obdivuhodné, stejně tak jako schopnost proniknout do jádra věcí, moudře volit rozhodnutí a jeho připravenost reagovat v každé situaci. Dále mu přisuzuje spravedlivost, shovívavost, štedrost a mnoho dalších kladných

⁶⁰ Srv. PUERTO SARMIENTO, F. J. *La leyenda verde: naturaleza, sanidad y ciencia en la corte de Felipe II. (1527-1598)*, s. 7-8.

⁶¹ SOLA CASTAÑO, E. *La España de los Austrias, la hegemonía mundial*, s. 34.

⁶² GARCÍA CÁRCEL, R. *El perfil del rey*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 126.

⁶³ Srv. VALLADARE DE SOTOMAYOR, D. A. *Vida interior del Rey Don Felipe II.*, s. 6.

vlastností, které by měl správný vladař mít. Montemayor říká, že Filip II. vládl ve svých zemích znamenitě, udržoval mír a klid mezi svými poddanými, jeho vládu charakterizuje jako období hojnosti. Salamanský lékař Cristóbal Pérez de Herrera, krátce po Filipově smrti v roce 1598, se ve svých spisech snaží vyjádřit k některým urážlivým aspektům kritiky života tohoto krále a dále poukázat na jeho nesmírnou zbožnost, dobročinnou činnost, obrovskou učenost, moudrost, velkorysost, sílu, skromnost, laskavost, pokoru, a opatrnost co se týče soukromých výdajů. Práce Herrerova navíc obsahuje rozličné básně opěvující jeho veličenstvo.⁶⁴ Další tendence k očištění Filipovy osobnosti se objevují také s nástupem 19. století. Například Ángel Ganivet obdivuje Filipa II. pro jeho čestnost a houževnatost a říká, že by se v něm měli shlédnout všichni vládcové, kteří se povyšují nad ostatní jen proto, že mají v rukou moc a na hlavě královskou korunu.⁶⁵

Již z tohoto rámcového nástinu je evidentní, že na španělského krále Filipa II. existuje celá řada protikladných (více či méně legitimních a realitě odpovídajících) názorů a pohledů. Záměrem bude nyní ukázat jej v poněkud odlišném světle, a sice jako typického renesančního panovníka a zvědavého člověka, který toužil po poznání a porozumění přírodním tajemstvím. Jako člověka, který se na svém dvoře rád obklopoval vzdělanými lidmi a také je mnohdy v jejich činnosti (nejen finančně) podporoval.

Domínguez Ortiz považuje Filipa II. za jednu z nejvýraznějších osob španělské historie, která zásadním způsobem ovlivnila běh událostí na Pyrenejském ostrově i v ostatních španělských državách. Líčí ho jako panovníka, který často činil velmi neobvyklá rozhodnutí, čímž byl jeho vliv, ať již v kladném či záporném slova smyslu, zásadní.⁶⁶

3.2. Královský původ, osobnost, charakterové vlastnosti

Ze strany své matky pocházel Filip II. v přímé linii z krve Katolických králů. Pfandl píše, že Filipova neustálá vážnost, vnitřní vyrovnanost, hluboká zbožnost, zjevné tíhnutí

⁶⁴ GARCÍA CÁRCEL, R. *El perfil del rey*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 127- 128.

⁶⁵ GANIVET, Á. *Španělské idearium*, s. 50.

⁶⁶ DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *España. Tres milenios de Historia*, s. 140.

k mystickému životu, ideál dobývání území a křížových výprav a usilování o jednotu katolické církve jsou vlastnosti, které náleží „čistému a specifickému španělskému odkazu a které ho, více než kteréhokoliv jiného Habsburského panovníka nejvíce přibližují k srdcím Španělů“.⁶⁷

Je však nutno podotknout, že na druhé straně v jeho žilách kolovala i jiná krev a podle Sáncheze-Albornoze dokonce převažovala nad tou španělskou. Otec Karel byl vlámského původu, matka Isabela Portugalka, děd z otcovy strany z poloviny rakouského a z poloviny burgundského původu, děd z matčiny strany taktéž Portugalec.⁶⁸

Fyzický vzhled Filipa II. nebyl, podle Sáncheze-Albornoze, ryze španělský. Filip II, byl světlovlasý, měl modré oči a burgundský dolní předkus. Většinu králových psychických rysů Sánchez-Albornoz rovněž neidentifikuje jako španělských. Filipovy mentální schopnosti se vyvíjely velmi pomalu, což se odvozuje ze zpráv, které podával císaři Karlu V. Filipův vychovatel Martínez de Silíceo (1486 – 1557). Filipovo velké nadšení a zájem o vědu a poznání, zájem o matematická studia a další obory lidského vědění byly podle teorie Sáncheze-Albornoze velmi málo charakteristické pro vášně, slabosti a sklony jeho poloostrovních poddaných. Filip II. byl zatvrzele pracovitý. Trávil až devět hodin denně čtením a psaním. Ačkoliv byl Filip II. velmi sečtělý, nemohl se podle Sánchez-Albornoze pyšnit velkým řečnickým nadáním. Hovořil velice pomalu, což je opět, podle něj, v rozporu s vlastnostmi a sklony Španělů. Ve Filipově duši vždy vítězila úvaha a rozmyšlení před improvizací a impulzivností (tak charakteristickou pro španělský lid), a kalkulace před zbrklým rozhodováním, které bylo naopak pro prosté Španěly velice obvyklé. V kontrastu k zaběhnutým válečným tradicím, cítil Filip II. k válce odpor.⁶⁹

Pokud bychom tyto informace, které nám předkládá Sánchez-Albornoz přijali jako fakt, bylo by možné na jejich základě vytvořit teorii, že již zmíněná černá legenda, která tak výrazně očernila Filipa II. a jeho lid, přířkla v podstatě těmto bytostem směsici

⁶⁷ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 36.

⁶⁸ VALLADARE DE SOTOMAYOR, D. A. *Vida interior del Rey Don Felipe II.*, s. 5.

⁶⁹ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico*, s. 520.

„cizích“ vlastností (nejen portugalských, ale také rakouských či burgundských). Pro Filipovu duši byla typická velká melancholie. Jako největší panovníkovu slabost uvádí Sánchez Albornoz jeho neustálou nedůvěru ke všemu a ke všem. Tato až chorobná nedůvěra krále se samozřejmě odrážela ve všech panovnických záležitostech a vládních rozhodnutích, a také vedla k tomu, že král velice šetřil se slovními projevy své přízně, lásky a náklonnosti. Snad jedinou výjimkou byly jeho dcery, které mu porodila Isabela z Valois – Isabela Clara Eugenia a Catalina Miguela. Velice vřelý vztah a hluboký cit, který k nim choval, dokazuje jejich vzájemná korespondence.⁷⁰ V dopisech dcerám můžeme identifikovat Filipa II. jako člověka překvapivě velice oddaného své rodině (familiar).⁷¹ Vyjadřoval v nich svou starost a zájem o blahobyt dcer, své pocity radosti i obav, líčil jim své každodenní činnosti a vyjadřoval lítost⁷² nad vzájemným odloučením.⁷³

Filip II. byl konzervativní člověk, proto bylo jeho snahou udržet tradiční řád, jak ve způsobu vládnutí, tak ve společnosti i v náboženství.⁷⁴ „*Raději bych nevládl, než vládl kacírům*“ – tuto větu uvádí Pfandl jako jedno z hlavních hesel a předsevzetí Filipa II., které je z části předznamenáním osudu jeho vlády i osudu způsobu života španělské monarchie. Filip II. „nacionalizoval“ katolicismus a využíval politiky jako prostředku k obraně církve, o jejíž jednotu usiloval v průběhu celé své vlády. Svou netolerancí k jiným vírám byl pověstný. V tomto smyslu byl způsob jeho vlády živnou půdou pro inkvizici a masová autodafé⁷⁵

⁷⁰ Srv. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *La sociedad española en el siglo de oro I*, s. 242.

Žádný jiný španělský panovník moderní doby nepředstavuje tak pestrobarevnou škálu pocitů a emocí a nevyjadřuje tolik upřímnosti ve své soukromé korespondenci jako Filip II.

⁷¹ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico*, s. 521.

⁷² Srv. FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *La sociedad española en el siglo de oro I*, s. 240, 243.

Filip II. nesl těžce období nepřítomnosti svých dětí a posléze vnoučat ve své blízkosti, což byla vlastnost, kterou se velmi odlišoval od svého otce. Ztroskotání velkých plánů, které měl se svou dcerou Isabelou a smrt další milované dcery Cataliny Micaely velice bolestivě trýznily duši králova. Z mladého muže mnohých aktivit a zájmů se proměnil v mlčenlivého, uzavřeného muže s tajemným výrazem ve tváři, tak jak ho známe z řady portrétů.

⁷³ PÉREZ, A. *La España del siglo XVI.*, s. 216.

⁷⁴ PIERSON, P. *Felipe II de España*, s. 9.

⁷⁵ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 35.

Po abdikaci Karla V. měl Filip II. příležitost reorganizovat své impérium, které se rozšířilo takovým způsobem, o které ostatní evropští panovníci té doby jen marně usilovali. Kastilie, Aragonie, Nizozemí, východní část Francie⁷⁶, Neapolsko, Milánsko, Nový svět, Oceánie a od roku 1580 i Portugalsko se svými bohatými zámořskými državami.⁷⁷ Uzavřený mezi nespočtem dokumentů vytvořil Filip II. komplexní administrativní mechanismus, který umožňoval shromažďovat prostředky a řešení zahraničně-politických záležitostí a také ideologickou kontrolu poddaných, čímž transformoval stát Karla V. v daleko sofistikovanější evropský vládní systém.⁷⁸ Způsob panování Filipa II. měl ve španělské historii daleko významnější dopad než vláda jeho otce. Způsoby jejich vlády se v mnohém velmi lišily a často byly až protikladné. Filip II. se zřekl tradičního „cestovatelského“ panování a pravidelného stěhování královského dvora po všech koutech monarchie. Místo toho zavedl klidný, usedlý způsob života svého dvora a pevný politický centralismus jako základ nového typu státu.⁷⁹ Vytvořil jedno hlavní centrum panovnické moci a zároveň hlavní město monarchie a začal odtud, ze srdce Pyrenejského poloostrova vládnout, a trávit svůj život v kontaktu se svým lidem.⁸⁰

Ačkoliv byla zahraniční politika pro Filipa II. prvořadá, zájem o vnitřní politiku nebyl výrazně nižší, alespoň v případě španělské Koruny. Zavedl v celém království něco, co bychom v dnešní době nazvali sociálním průzkumem. Poddaní dostávali karty a dotazníky, ke kterým se vyjadřovali na příslušných biskupstvích. Jednotliví církevní hodnostáři pak krále seznamovali s konkrétními výsledky. Král tuto záležitost, podle Ortize, zavedl nejen z čisté zvědavosti, ale také proto, že byl přesvědčen, že přesná

⁷⁶ Konkrétně se jednalo o oblast zvanou Franco Condado – francouzsky Franche Comté.

⁷⁷ Srv. FILIP II., *Testamento y codicio del Rey Don Felipe II.*, s. 15, 57.

Dále Srv. VALLADARE DE SOTOMAYOR, D. A. *Vida interior del Rey Don Felipe II.*, s. 35-36.

⁷⁸ GARCÍA DE COTÁZAR, F. *Historia de España*, s. 109.

⁷⁹ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico*, s. 519.

Další odlišnosti mezi vládou Karla V. a Filipa II. Srv. MIGNET, F. *Antonio Pérez y Felipe II*, s. 42.

⁸⁰ Neznamená to, že by Filip II. trávil fakticky svůj čas v přímém kontaktu se svými poddanými. Záměrem je zde spíše zdůraznit fakt, že Filip II. necestoval po celé své říši, ale vládl z jednoho místa. Tudíž byl neustále „obklopen“ španělským lidem, na rozdíl od svého otce, císaře Karla V., který se zdržoval prakticky neustále mimo Španělsko.

znalost poměrů v království (recursos) je nevyhnutelným předpokladem efektivní administrativní činnosti státu.⁸¹

Sánchez-Albornoz označuje Filipa II. za panovníka „neúnavného a pracovitého“, který „žil mezi papíry, listinami a dokumenty“. Ačkoliv ho sužovalo nemálo neduhů a chorob, a byl velmi vyčerpán politickými problémy a nezdary, stále ho neopouštěla touha vládnout. I přes to, že ke konci vlády nebyl králův zdravotní stav nebyl po fyzické stránce ideální, stále každodenně vyřizoval panovnické záležitosti až do posledního dne svého života.⁸²

3.3. Intelektuální formování a široké spektrum zájmů Filipa II.

První intelektuální formování mladého prince vložil Karel V. do rukou skromného duchovního, který si díky svému talentu, úsilí a vytrvalosti získal respekt na univerzitní půdě. Nebyl jím nikdo jiný než Martínez del Guijo, známý též jako Martínez Siliceo.⁸³ Dále na Filipovo vzdělávání dohlížel španělský šlechtic a vzdělanec (později člen Státní rady – Consejo del Estado) Juan de Zúñiga (1541-1608), který ve výchově zastával velmi přísné metody.⁸⁴ Pod jeho vedením se Filip II. naučil sebekontrolě, důstojnému a vážnému vystupování, což později vzbuzovalo mezi poddanými úctu k jeho osobě.⁸⁵ Pro dovršení jeho všeobecného kulturního vzdělávání se do okruhu Filipových učitelů připojili: matematik Honorato Juan, historik a kronikář Karla V. Juan Ginés de Sepúlveda, humanista a odborník na klasické jazyky Cristóbal Calvete de Estrella.⁸⁶ A ačkoliv se s Filipovým intelektuálním formováním začalo až relativně pozdě (v sedmi letech)⁸⁷, vyrostl z něj, možná právě i díky jeho vášni ke knihám, erudovaný muž s velkým rozhledem. Filipova soukromá knihovna byla tematicky velice

⁸¹ DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *España, tres milenios de historia*, s. 141.

⁸² SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico*, s. 520.

⁸³ CABOT, J. T. *La vida y la corte de Felipe II.*, s. 10.

⁸⁴ CABRERA DE CÓRDOBA, L. *Historia de Felipe II.*, s. 201.

⁸⁵ PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejemocnější křesťanský vládce*, s. 22.

⁸⁶ CABOT, J. T. *La vida y la Coca de Felipe II.*, s. 11.

⁸⁷ Srv. BELL, A. F. G. *El Renacimiento español*, s. 48.

Dále Srv. BETRÁN, J. L. *Un imperio sin emperador*. In: GARCÍA CÁRCCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 188.

Vzhledem k častým povinnostem Karla V. mimo zemi, byla Filipova výchova poněkud uvolněnější. Dokazuje to například fakt, že byl Filip ještě ve svých sedmi letech negramotný.

různorodá. Disponoval knihami z oblasti matematiky, astronomie, historie, hudby, geografie, filosofie i teologie. A jelikož, jak uvádí Parker, Filip II. projevoval velký zájem i o magii, jeho knihovna čítala stovky knih s touto tematikou. Z oblasti náboženské literatury měl k dispozici například i Korán.⁸⁸ Královská knihovna v El Escorialu (viz níže) se stala záhy po jejím založení střediskem bádání a čítala přes čtrnáct tisíc svazků.⁸⁹

Parker uvádí, že Filip II. byl již od útlého dětství velmi zvědavý. Miloval přírodu a jeho velkou vášní se stala hudba, knihy, umění a sběratelství⁹⁰. Vedle toho ho velice fascinovala i věda. Zajímal se o alchymii, medicínu, mořeplavbu, matematiku a kartografii.⁹¹

Stranou králových všestranných zájmů nestálo ani výtvarné umění. Filip II. shromáždil na sedm set mistrovských malířských děl z celé Evropy. Našel velké zalíbení pro umělecké práce malířů Bosche, Tiziana a El Greca.⁹² Ve svých soukromých komnatách měl Filip II. obrazy právě od Bosche. escorialský palác, palác v El Pardu a palác v Alcázaru nechal opatřit portréty svých rodičů a dalších příbuzných. Většina z nich byla namalována Tizianem či nizozemským portrétistou Antoniem Morem. Kromě knih a uměleckých předmětů sbíral Filip II. mapy a vědecké přístroje. V paláci v Aranjuezu choval divoká zvířata v malé zoologické zahradě a exotické rostliny dovezené z Nového světa a z Afriky v botanické zahradě, o níž se staral španělský botanik Andrés Laguna (1499 – 1559).⁹³

⁸⁸ PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejmocnější křesťanský vládce*, s. 27.

⁸⁹ PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejmocnější křesťanský vládce*, s. 56.

⁹⁰ Disponoval sbírkami mincí, šperků, uměleckých předmětů, hudebních nástrojů, hodin, soch, drahokamů, a zbraní.

⁹¹ PUERTO SARMIENTO, F. J. *La leyenda verde: naturaleza, sanidad y ciencia en la corte de Felipe II. (1527-1598)*, s. 8.

⁹² CHALUPA, J. *Španělsko*, s. 77.

⁹³ PIERSON, P. *Felipe II de España*, s. 82.

Dále srv. ČERNÁ, J. *Alter item Salomon. Filip II., novověká centra vědění a poznávání nového světa*. In: Černá, J. a kol. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie*, s. 77-103.

Snad jediní umělci, kteří stáli stranou Filipova zájmu, byli herci a dramatici⁹⁴, protože, jak uvádí Parker, Filip II. během svého života nikdy v divadle zalíbení nenašel a existují podle něj i zmínky o tom, že Filip II. dokonce zakázal v Madridu konání divadelních představení. Podporoval však slibné hudební skladatele a interprety. Vynikajícího španělského skladatele Tomáse Luise de Victoriu (1548 – 1611), nadaného varhaníka a skladatele Antonia de Caberón (1510 – 1566), či zpěváka Philippa Rogiera (1561 – 1596), který do Španělska přišel z Nizozemí a mimo jiné byl členem králova vlámského pěveckého sboru.⁹⁵ Určité podpoře se mohli těšit i básníci. Například španělský spisovatel Juan Rufo (1547 – 1620) mohl díky Filipovi II. vydat svou *Austriadu* - epickou skladbu o Habsburcích (1584). Největší králově přízni se dostávalo literátům, kteří se zabývali historií, klasickými autory či Biblií. V oblasti dějin uvedme například filologa a humanistu Justa Lipseta (1547 – 1606) nebo historika Jerónima Zuritu (1512 – 1580). Stranou pozornosti Filipovy pokladny nezůstali ani někteří vědci, kteří od krále dostávali pravidelný plat. Například španělský kronikář a astronom Alonso de Santa Cruz (1505 – 1567), který poprvé popsal magnetickou odchylku, dále kosmograf Juan López de Velasco (1530 – 1598), který popsal v 70. letech 16. století zatmění Měsíce a kartograf Abraham Ortelius (1527 -1598), který je autorem atlasu o 53 mapách *Theatrum Orbis Terrarum*. Filip II. dále vyslal do Nového světa lékaře Francisca Hernándezze (1575 – 1517) s pověřením detailně prozkoumat tamní flóru a faunu (viz níže).⁹⁶

Filip II. dále rád podporoval v práci i méně známé učence, pokud se jejich zájem pohyboval v oblasti matematiky či náboženství. Později dokonce finančně dotoval založení vzdělávacího centra v Madridském paláci – Academia de las Matemáticas (česky Akademie matematických studií?, viz níže). V této akademii se začala vyučovat matematika, dále architektura, dělostřelectví, opevňování, geografie a plavba, a to nikoliv v latině, jak tomu bylo zvykem na univerzitách, nýbrž v kastilštině. V této

⁹⁴ Srv. PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 46.

Pfandl uvádí, že básník Lope de Vega ve svém díle *Arte Nuevo* hovořil o velké nelibosti se kterou král sledoval příchod postav zosobňujících krále na scénu. Filip II. totiž daleko více preferoval seriózní umění, exaktní vědy a ostatní literární aktivity.

⁹⁵ PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejmocnější křesťanský vládce*, s. 155-156.

⁹⁶ PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejmocnější křesťanský vládce*, s. 60.

Akademii (viz podrobněji níže) působili například architekt El Escorialu Juan de Herrera (1530 – 1597) či portugalský kartograf Juan Bautista de Labanha (1555 – 1624).⁹⁷

Velkému zájmu a podpoře ze strany panovníka se těšily také nejvýznamnější univerzity, které od něj získávaly pravidelné finanční dotace. Patřily mezi ně například Salamanca, Valladolid, Alcalá de Henares či Coimbra.⁹⁸

Jak již bylo řečeno výše, Filip II. byl milovníkem přírody, který nikdy, pokud mu to dovolily panovnické povinnosti, nepromeškal příležitost odjet z rušného města na klidný venkov, kde se oddával náboženskému rozjímání a obdivoval krásy přírody. Ať už se jednalo o rozlehlé kvetoucí zahrady v Anranjuezu, jednom z královských sídel, které miloval nejvíce či okolí El Escorialu, kde strávil velkou část svého života.⁹⁹

3.4. Královský dvůr

Královský dvůr byl místem, které charakterizovala téměř neustálá přítomnost vladaře. Na rozdíl od většiny evropských vladařů 16. století nebylo pro Filipa II. typické neustálé cestování do všech koutů své říše, navštěvování sídelních měst a neustálý pohyb mezi nimi. Filip II. se rozhodl trávit většinu svého času výhradně ve Španělsku a vládnout odtud.¹⁰⁰ Proto se již v prvních letech svojí vlády (1561) rozhodl ustanovit Madrid nejen hlavním centrem královského dvora, ale i celé Kastilie. A toto královské rozhodnutí se jevílo být správné. Filip II. přetvořil Madrid v politické a administrativní centrum celé monarchie, jejíž byrokratický aparát (zejména v době expanze) vyžadoval existenci stálého řídicího centra. Jeho poloha v srdci Pyrenejského poloostrova usnadňovala komunikaci a rychlé předávání informací. Sídlo mělo k dispozici dostatečnou zásobu vody a životní náklady nebyly příliš vysoké. Kladně se hodnotila,

⁹⁷ PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejemocnější křesťanský vládce*, s. 61.

⁹⁸ PIERSON, P. *Felipe II de España*, s. 83.

⁹⁹ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *La sociedad española en el siglo de oro I*, s. 240.

¹⁰⁰ GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*, s. 111.

podle Betrána, i blízkost hor a lesů, s čímž se pojilo zdravé ovzduší, které se podle lékařů vždy mělo brát v potaz, zejména v tehdejší době častých nemocí a epidemií.¹⁰¹

Díky zavedenému centralismu a pevnému usídlení královského dvora na jednom místě, byl život dvořanů více familiární a důvěrnější, než tomu bylo v době vlády Karla V. a vzhledem k tomu, že život dvora již nebyl v závislosti na cestování tak hektický, stával se v určitém smyslu i asketičtějším.¹⁰²

To, že budoucím centrem Kastilie bude právě Madrid, nebylo na počátku zcela jasné. Dalšími kandidátskými městy pro vytvoření centra královského dvora byly Valladolid a Toledo, města však již rozvinutá a hustě obydlená, což bylo důvodem proč se naopak malé sídlo Manzanares stalo tím nejvhodnějším místem pro výstavbu nového města, schopného pojmout veškerý lidský potenciál, který královský dvůr vyžadoval. Navíc tomuto královskému sídlu bylo ku prospěchu, že se nacházelo mezi dvěma jinými: Aranjuezem¹⁰³ na jihu, a na severu zalesněnou oblastí plnou lovné zvěře, kde se brzy počala výstavba monumentálního El Escorialu. Filipův dvůr nebyl otevřený, jako například dvůr francouzských králů. Tento španělský monarcha spíše preferoval intimitu, soukromí, a sám se obklopoval jen malým počtem lidí.¹⁰⁴

Španělský královský dvůr ve svých kruzích soustřeďoval významné osobnosti, učence, vědce a myslitele, kteří se těšili panovníkově přízni a měli významné postavení v tehdejší společnosti.¹⁰⁵

3.5. Mecenas de las artes

V osobě Filipa II. můžeme rozpoznat velkého obdivovatele nejen vědy, ale i umění. Jeho velké nadšení pro uměleckou práci dokládá jeho rozsáhlá mecenášská činnost. Přímá ochrana a záštita, kterou poskytoval umělcům, jako byli například Pompeo Leoni (1533 – 1608), Gaspar Becerra (1520 – 1568), Sánchez Coello (1531 –

¹⁰¹ BETRÁN, J. L. *Un imperio sin emperador*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 184.

¹⁰² FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *La sociedad española en el siglo de oro 1*, s. 243.

¹⁰³ Srv. KAMEN, H. *Philip of Spain*, s. 182.

¹⁰⁴ DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *España, tres milenios de historia*, s. 142.

¹⁰⁵ QUESADA, M. *El antropocentrismo*. In: *Historia intelectual de España*, s. 51.

1588), Navarrete el Mudo (1526 – 1579), Juana Bautista de Toledo (1515 – 1567), Juana de Herrera (1530 – 1597), Francisco de Moro (1553 – 1610), Juan Fernández de Navarrete (1526- 1579) a mnoho dalších. Filip II. měl osobitý přístup nejen k uměleckým dílům samotným, ale také k jednotlivým umělcům, kteří byli realizací daných děl pověřeni. Autorům uměleckých prací náleží právem obdiv, úcta a pozornost. A díky velkému zájmu o umění, který Filip II. měl, si ani umělci na španělském královském dvoře nemohli stěžovat na nedostatek pozornosti ze strany krále (a nejen oni).¹⁰⁶

Je třeba zdůraznit specifčnost Filipova mecenášství, jako jednoho z těch nejvýraznějších a nejosobitějších v Evropě 16. století. Filip II. překonává charakter, dosud tolik ovlivněný středověkem, a takový jaký ho ustanovili již katoličtí králové. Filipův zájem o podporu intelektuálů se velmi výrazně liší i od zájmu jeho otce. Karel V. totiž neprojevoval výrazný zájem o mecenášskou činnost. Filipova patronace umělců a vědců tak byla věhlasná. Filip II. nechal „*specifickým způsobem, který neměl obdoby*“ vyzdobit a zkrášlit monumentální palác v El Escorialu prostřednictvím řady finančních dotací, což se samozřejmě praktikovalo i daleko dříve, ale až nyní dosahují širokých rozměrů. Nejen kvalitou darovaných předmětů, ale i velikostí finančních obnosů a specifickým zájmem monarchovým. Filip II. dal tímto vzniknout jakési „ochranné politice“ skrze přímý vztah s umělci a vědci. Nelze opomenout nutnou potřebu vlastní supervize. Filip II. trpěl až obsesivní touhu kontrolovat aktivity všech umělců a vědců, kterým poskytoval záštitu a ochranu.¹⁰⁷ Je důležité také zmínit, že Filipova mecenášská činnost se neomezovala pouze na intelektuály španělské, ale i zahraniční. Charakter Filipova mecenášství, ale i sběratelství byl „mezinárodní“.¹⁰⁸

Mecenášství Filipa II. mělo, podle Checy, oproti dřívějším dobám vyšší a ušlechtilější záměr. Na Filipově dvoře žili, jak bylo zvykem, vedle šlechticů a úředníků, také nejvýznamnější intelektuálové své doby (malíři, architekti, sochaři, lékaři, vědci a badatelé z různých oborů lidského poznání). Filip II. si nechal ve svém Madridském paláci zřídit galerii. Byla přístupna pouze jemu a spojovala královské komnaty

¹⁰⁶ CHECA, F. *Felipe II., mecenas de las artes*, s. 302.

¹⁰⁷ CHECA, F. *Felipe II., mecenas de las artes*, s. 303.

¹⁰⁸ CHECA, F. *Felipe II., mecenas de las artes*, s. 305.

s uměleckými dílnami, v nichž měl král ve zvyku trávit i několik hodin, v přívětivém přátelském duchu s umělci, za jejichž přítomnosti i sám kreslil a dělal různé náčrtky. Podle Pfandla je dokonce pravděpodobné, že sám král nakreslil několik obrazů. Dále uvádí, že v této části paláce se nacházela místnost, kde král pravidelně přijímal své architekty, aby s nimi projednával jejich nápady a projekty a plány.¹⁰⁹ Tomuto španělskému panovníkovi s „jemným uměleckým citem“ se například přisuzuje plán stavby kláštera Svaté trojice v Madridu (později přebudováno v národní muzeum) a Casa de la Moneda v Segovii. Nechal také zkrášlit a opravit Alcázar de Madrid a letní královskou rezidenci v Aranjuezu. Rozšířil palác El Pardo a doplnil jeho stavbu o čtyři věže, vodní příkop, galerii a zahradu. Stranou Filipovy štědrosti nezůstaly nakonec ani impozantní katedrály ve Valladolidu a Malaze.¹¹⁰

3.6. „Los hombres del rey“ – významní lidé na dvoře Filipa II

3.6.1. Architekti a malíři

Vášeň pro malířské umění provázela Filipa II. celým jeho životem. Po celou dobu jeho vlády nepřestával projevovat zájem o shromažďování uměleckých prací a rozšiřování své obrazárny (pinacotecas).¹¹¹ Filip II. využíval služeb nejen místních umělců, ale i těch zahraničních a pověřoval je různými pracemi. Například Tizian pracoval v jeho službách celých 24 let. Jeho slavná „Večeře“, na které pracoval sedm let, byla velmi dlouho nejlepší dekorací velké klášterní jídelny v El Escorialu. Dalším významným Tizianovým dílem je proslulý portrét Filipa II., který představuje tohoto panovníka v „celé své mužné síle“. Nizozemský malíř Antón Mos přijal královo pozvání do Španělska třikrát, aby namaloval portréty Filipových manželek Marie Portugalské a Isabely z Valois. Těšil se stále větší pozornosti panovnickově, což nelibě nesli žárliví dvořané, kteří usilovali o Mosův odchod od dvora, jehož nakonec i

¹⁰⁹ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 41.

¹¹⁰ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 44.

¹¹¹ GARCÍA DE CORÁZAR, F. *Historia de España*, s. 120.

dosáhli.¹¹² Naopak malíř Alonso Sánchez Coello si užíval jedinečné obliby královského dvora a jeho děti byly dokonce v přímém kontaktu s královskými infanty. Právě on byl u dvora v době Filipově, stejně jako Velázquez v dobách pozdějších, hlavním mistrem portrétů. Maloval Dona Carlose, Isabel Claru Eugeni, Antonia Péreze, Josého de Sigüenzu či Ignáce z Loyoly. Tyto portréty jsou cenným dokladem pro studium historie a prostředí habsburské monarchie. Architekti Juan Bautista de Toledo a Juan de Herrera, malíři Federico Zuccaro, Lucas Cambiazo, Pelegrín Tibaldi a Juan Fernández de Navarrete zvěčnili svá jména na budově a výzdobě Escorialu. Ten poslední, hluchoněmý umělec, si vysloužil přídomek „španělský Tizian“, jehož slávu dokonce opěvuje ve svých verších španělský básník Lope de Vega.¹¹³

Juan de Herrera nebyl pouhým architektem jeho královské výsosti, který postavil řadu královských paláců a zrestauroval řadu těch dosavadních, ale také udával směr španělskému architektonickému stylu. Mnoho staveb, které se budovaly po celém Španělsku, se realizovalo v souladu s jeho plány a radami.¹¹⁴ Zatímco Bautista de Toledo a Herrera byli pověřeni vedením stavby El Escorialu. Další významný architekt Juan de Valencia dohlížel na stavby v Madridu, v El Pardu. A Jerónimo Gil na stavitelské práce v paláci v Aranjuezu.¹¹⁵

Nutno připomenout další významné osoby jako byli Juan de Juni (sochařství), či El Greco, nadaný krétský malíř, kteří přijíždí do Španělska v 70. letech 16. století. Působil v Toledu a také byl pověřen namalovat obraz pro klášter svatého Vavřince v El Escorialu. Není jím nic jiného než proslulé dílo *El martirio de san Mauricio y de la legión tebana* (Umučení sv Mořice), avšak králi se tato malba velmi nelíbila a El Greco se vrátil do Toleda.¹¹⁶

¹¹² PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 44.

¹¹³ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 45.

¹¹⁴ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 305.

¹¹⁵ CHECA, F. *Felipe II., mecenas de las artes*, s. 309.

¹¹⁶ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II. y su tiempo*, s. 285.

3.6.2. „Ingenieros“ - matematici, kosmografové, lékaři a další „vědci“

Juan López de Velasco, hlavní kosmograf a také kronikář Indií ve svém díle *Relaciones geográficas de Indias* shromáždil, uspořádal a zrekapituloval všechna nezbytná geografická data a umožnil tak členům španělských vládních a řídicích výborů lépe poznat území Nového světa a seznámit se s konkrétní oblastí, kterou jim příslušelo spravovat a vést. Dále řídil jakýsi systematický rejstřík *Copulata de leyes y provisiones*, všech různých ustanovení správních rad. Některé jeho části se pak přetvořily v zákony pod titulem *Ordenanzas de población* (1573), které určovaly pravidla kolonizační činnosti.¹¹⁷

Filipovi lékaři se postavili do čela humanistické reformy Galénova učení. Empirické lékařství, se zmodernizovalo díky humanistickému lékaři Andrésovi Lagunovi a díky zavedení radikálních novinek a změn, jako byla například chemicky připravovaná léčiva a některá nová léčiva vyráběná z rostlin pocházejících z Nového světa. V souladu s přeměnou vědy přinesla vlastní práce tehdejších lékařů změny i v lékařském vzdělávání.¹¹⁸ Hlavní centra humanistického galenismu tvořily univerzity v Alcalá de Henares a Valencii. Stěžejní postavou tohoto oboru byl již zmíněný Andrés Laguna, autor knihy *Anatomica methodus* (1535). Dalším byl například Francisco Vallés (1524 – 1592), profesor z Alcalá de Henares, jehož komentáře ke Galénově knize *De locis patientibus* (1559) a ke klinickým doktrínám Hipokratovým (1577), které doplnil o vlastní pozorování, měly v Evropě ohromný vliv během více než dvou dalších stoletích.¹¹⁹

Lékárna v El Escorialu a její destilační přístroje daly základ institucionalizaci Paracelsova učení na nejvyšší úrovni a Escoriálská knihovna představovala téměř kompletní sbírku všech technologických i vědeckých renesančních poznatků.¹²⁰

¹¹⁷ BETRÁN, J. L. *Un imperio sin emperador*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 186.

¹¹⁸ PUERTO SARMIENTO, F. J. *Los „destilatorios“ del Monasterio de El Escorial: Alquimia y Paracelsismo en la corte de Felipe II*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 431.

¹¹⁹ BETRÁN, J. L. *Un imperio sin emperador*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 526.

¹²⁰ PUERTO SARMIENTO, F. J. *Los „destilatorios“ del Monasterio de El Escorial: Alquimia y Paracelsismo en la corte de Felipe II*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 431.

Dalším významným lékařem (a také botanikem) na dvoře Filipa II. byl od léta roku 1567 Francisco Hernández, kterému král udělil titul „*Protomédico de las Indias*“ a pověřil ho prozkoumáním značné části území Nového Světa mezi lety 1570-1577. Cílem bylo získat vyčerpávající informace o přírodním bohatství nových zemí. Hernández v Novém světě studoval přírodní historii, zkoumal zdejší floru faunu, zásoby nerostů a minerálů a hledal v nich nový lékařský materiál. Jeho poznatky byly významným přínosem pro španělskou renesanční vědu. Hernández byl povinen krále informovat o všech místech, která navštívil a měl za úkol spolupracovat se zdejšími lékaři, bylinkáři i domorodci, kteří se vyznali v lékařském (či léčitelském) umění, a mohli tak španělskému lékařství poskytnout nové cenné informace. Hernández si měl také všimnout jejich vztahu a způsobu zacházení s bylinami (*yerbas*), stromy a léčivými rostlinami. Jeho úkolem bylo informovat krále o tom, jaké s nimi mají zkušenosti, na co je využívají, jaké mají účinky a jak jsou kvalitní.¹²¹ Hernández měl v roce 1572 vypracované tři knihy cizokrajných rostlin s obrázky, a téměř dvě se zvířaty a ptáky. O čtyři roky později měl k dispozici na patnáct knih o rostlinách, zvířatech a nerostech, které měl dovést do Španělska. Jednu kompletní kopii svého díla zanechal v Mexiku. Knihy, které odevzdal králi, byly následně uloženy v knihovně v El Escorialu.¹²² Spolu s Hernándezem se do Nového světa vydal kosmograf Francisco Domínguez, pověřen realizováním astronomických pozorování v různých teritoriích a vytvářet jim odpovídající mapy.¹²³

Kosmograf Abraham Ortelius roku 1568 věnoval králi knihu *Theatro de la Tierra Universal*, kterou publikoval nizozemský tiskař Cristobal Plantino v Antverpách a jejíž ilustrace zdobily později velkou galerii v El Escorialu.¹²⁴

Za jednoho z nejvýznamnějších španělských matematiků a kosmografů, známých po celé Evropě, byl považován García de Céspedes (1560 – 1611). Studoval na univerzitách v Salamance a Valladolidu. Byl profesorem dělostřelectví na Akademii

¹²¹ PARDO TOMÁS, J. *La expedición de Francisco Hernández a México*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II la ciencia y la técnica*, s. 393.

¹²² VERNET, J. *Historia de la ciencia española*, s. 129.

¹²³ PARDO TOMÁS, J. *La expedición de Francisco Hernández a México*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II la ciencia y la técnica*, s. 394.

¹²⁴ CHECA, F. *Felipe II., mecenas de las artes*, s. 314.

v Burgosu. Spolupracoval s nejvýznamnějšími portugalskými kosmografy. Roku 1593 vstoupil do služeb krále Filipa II. jako matematik zodpovědný za sbírku hodin v královském paláci, místo Ondéize, po jehož smrti se stal hlavním kosmografem instituce Consejo de Indias (Rada pro Indie). Výsledky své práce uspořádal do několika prací, ale vydány byly pouze dvě: *Libro de Instrumentos nuevos de Geometría* a *Regimiento de navegación*.¹²⁵

3.6.3. Poradci, ministři, diplomaté

Královští velvyslanci plnili velmi významnou funkci. Jednak reprezentovali krále a ochraňovali státní zájem, jednak udržovali krále neustále informovaného o tom co se děje v ostatních částech jeho země. Proto se brzy staly pomyslnými ušima a očima krále. Filip II. byl téměř posedlý tím být neustále informován o veškerém dění. Vztahům se svými velvyslanci přikládal velkou důležitost. Byl velmi opatrný při jejich vybírání a měl ve zvyku je jmenovat z řad těch dvořanů, kterým nejvíce důvěřoval. Největšími politickými odborníky na zahraniční politiku na dvoře Filipa II. byli: Juan de Idiáquez, Diego Guzmán de Silva, Bernardino de Mendoza, Luis de Requesens či Juan de Zúñiga. Obecně byl král velmi spokojen s prací svých velvyslanců. Dokládají to jeho slova podpory, vděku či blahopřání v jeho korespondenci. Ženevský velvyslanec Pedro de Mendoza, který řešil zdejší občanskou válku mezi dvěma šlechtickými frakcemi, které ohrožovali pevnou pozici španělského trůnu.¹²⁶

Podobně jako se psala literatura o tom, jaký by měl být ideální panovník, usilovalo se také o vytvoření literatury, která by měla za úkol vytvořit profil ideálního velvyslance. První kniha s touto tematikou, která byla ve Španělsku vytištěna, nesla název *El embaxador* (1620). Autorem byl José Antonio de Vera y Zúñiga, španělský intelektuál a básník, který bojoval ve Flandrech a zastupoval monarchii na ambasádách v Savojsku a Benátkách. Tato kniha v sobě mimo jiné zahrnuje a uspořádává veškerou tradici španělské diplomacie. Také existuje jeden rukopis z dřívější doby náležící do období vlády Filipa II. titulovaný *Apuntamientos generales para los embajadores quo*

¹²⁵ ESTEBAN PIÑEIRO, M. *La Academia de Matemáticas de Madrid*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 126-127.

¹²⁶ CARNICER, C. *Los servicios secretos del imperio Español. Espías de Felipe II.: Los servicios secretos del imperio Español*, s. 52.

Su Majestad Católica envía a otros príncipes, který obsahuje rady pro správného velvyslance a který měl velký vliv na tuto oblast v 18. století. Jeho překlady do francouzštiny a italštiny, pod titulem *El perfecto embajador*, ho přetvořily v knihu, která nechyběla v knihovně řady příslušníků královského dvora po celé Evropě, a v nepostradatelnou součást zavazadel mnoha diplomatů.¹²⁷ Vera y Zúñiga však zastává názor, že velmi důležitým úkolem velvyslance bylo pracovat i jako špion a zvěd. A těchto případů nebylo v době vlády Filipa II. málo. Nejznámější a také nejvýznamnější pro své utajené aktivity byl Bernardino de Mendoza, velvyslanec v Anglii a také později ve Francii vytvořil širokou špionážní síť. Tito vládní vyslanci, spolu s ostatními zástupci královského veličenstva po celé jeho zemi (místokrálové, guvernéřeři) vytvořili široký informační okruh s centrem na královském dvoře, jehož úkolem bylo udržování výsadního postavení španělské monarchie a její hegemonii.¹²⁸

3.6.4. Kronikáři, sekretáři, duchovní

Důležitou úlohu ve státě plnili královští kronikáři a sekretáři. Jedním z předních kronikářů Filipa II. byl Luis Cabrera z Córdoby, pro něhož byl Filip II. nejen moudrým králem, ale považoval ho dokonce za ztělesnění dokonalosti. Cabrerova rodina působila ve službách královské armády (děd zemřel v bitvě u San Quentinu) a rozvíjela různé administrativní funkce, takže byl v kontaktu s králem již od svého dětství. Vykonával mimo jiné i funkci diplomatickou (Flandry).¹²⁹

Antonio de Herrera y Tordesillas (1549 - 1625) byl královským kronikářem od roku 1596. Je autorem řady historických prací o Anglii, Indiích, Portugalsku, Francii, Kastilii a také autorem knihy *Historia general del mundo del tempo del rey Don Felipe II el Prudente*, jejíž první dvě části byly vydány roku 1601. Kniha je psána strohým, nezaujatým stylem. Respektuje tak stanovisko samotného krále Filipa II. který příliš

¹²⁷ CARNICER, C. *Los servicios secretos del imperio Español. Espías de Felipe II.: Los servicios secretos del imperio Español*, s. 52.

¹²⁸ CARNICER, C. *Los servicios secretos del imperio Español. Espías de Felipe II.: Los servicios secretos del imperio Español*, s. 52.

¹²⁹ GARCÍA CÁRCEL, R. *El perfil del rey*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 135.

nesouhlasil se sepisováním a vydáváním jeho životopisů a historií jeho panovnického počínání.¹³⁰

Mezi sekretáře Filipa II. patřil například Antonio Gracián, který byl také prvním knihovníkem knihovny svatého Vavřince v El Escorialu. Velmi významným způsobem zasáhl do jejího budování a podílel se také na hledání rukopisů pro knihovnu. Přijímal literaturu, která byla do knihovny zasílána, a vedl o ní záznamy. Udržoval nepřetržitou korespondenci s těmi, kteří ať už na území celého Španělska či i mimo něj sháněli na pokyny krále literaturu pro Escorialskou knihovnu.¹³¹

Všichni státní sekretáři, z povahy jejich úřadu, hráli roli prvořadě důležitosti ve službách Filipa II., ale byli pouze tři, kteří jsou velmi svébytným způsobem a za různých okolností spojováni se špionáží - Antonio Pérez, Gabriel de Zayas, Juan de Idiáquez.¹³² Antonio Pérez se stal královským sekretářem po smrti svého otce – Gonzala Péreze – rovněž sekretáře. Po jedenácti letech však byl z funkce odvolán, na základě obvinění ze zapojení se do vražedného plánu, jehož cílem byl Juan de Escobeda (1578), sekretář Juana de Austrii.¹³³ V letech, kdy byl v čele královského sekretariátu, využíval svého privilegovaného postavení a svých znalostí o aktivitách ostatní inteligence pro své osobní účely, kterými nebylo nic jiného než vlastní obohacení a konsolidace jeho vlastní moci. Využívaje již dříve nastavené struktury tajných služeb vytvořil vlastní velkou špionážní síť, systém uvnitř systému, fungující na základě klientelismu a příslušnosti ke královským politickým frakcím (ebolistas). „Obchodování“ s pozicemi a funkcemi a filtrace informací, opakovaně ohrožovaly tajemství, která byl nucen z pozice své funkce ochraňovat.¹³⁴ Fernando Álvarez označuje Antonia Péreze za „zrádce a záškodníka“, který způsoboval španělskému králi největší újmy.¹³⁵

¹³⁰ GARCÍA CÁRCEL, R. *El perfil del rey*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 134.

¹³¹ MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Creación de un centro científico renacentista*. In: MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Aspectos de la ciencia aplicada en El Escorial del siglo de oro*, s. 51.

¹³² CARNICER, C. *Los servicios secretos del imperio Español. Espías de Felipe II.: Los servicios secretos del imperio Español*, s. 106.

¹³³ CARNICER, C. *Los servicios secretos del imperio Español. Espías de Felipe II.: Los servicios secretos del imperio Español*, s. 105.

¹³⁴ CARNICER, C. *Los servicios secretos del imperio Español. Espías de Felipe II.: Los servicios secretos del imperio Español* s. 107.

K nejvýznamnějším církevním hodnostářům celé Filipovy vlády, patří podle Fernándeze Álvareze mnich Luis de León. Nadaný básník a významný teoretik státnických záležitostí. Své politické argumenty vyjádřil ve svém kurzu a později také knize *De legibus* (O zákoně). Ve svých přednáškách k tomuto kurzu se věnoval státním a etickým otázkám, odvozeným od činnosti panovníka a od vztahů, které se vytváření mezi vládou, poddanými a legitimními zákony. V jeho myšlení lze odhalit vliv Aristotelův, Ciceronův a také vliv učení Tomáše Akvinského. Luis de León působil na univerzitě v Salamance. Při svém lektorském působení následoval odkaz Francisca de Vitorii a Dominga de Soto.¹³⁶ Od roku 1572 musel čelit problémům s inkvizicí. Ačkoliv jim dokázal sám čelit díky své erudici a znalostem na poměrně vysoké úrovni, perzekuci ani vězení se nevyhnul.¹³⁷ Na základě osobní intervence Filipa II. do inkvizičního procesu, byl pak Luis de León propuštěn a vrátil se do Salamanky.¹³⁸

¹³⁵ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II y su tiempo*, s. 826.

¹³⁶ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II y su tiempo*, s. 288.

¹³⁷ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II y su tiempo*, s. 291.

¹³⁸ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II. y su tiempo*, s. 285.

3.7. Vědecká aktivita na dvoře Filipa II.

Oblasti vědecké¹³⁹ aktivity existující nejen ve Španělsku v době vlády Filipa II., ale i ve zbytku renesanční Evropy, lze rozdělit do dvou velkých skupin. Jedna obsahující teoretické vědění a druhá tvořená aplikovanou vědou, technickým poznáním či dovednostmi (técnicas, artes). Velké pozornosti se na královském dvoře Filipa II. těšila medicína a spolu s ní mořeplavba (arte de navegar), která se záhy přetvořila v aplikovanou vědu založenou na dvou základních vědách: technice či inženýrství (ingeniería) a vojenském umění (atre militar). Také sem patřily počínající postupně se etabloující vědy z oblasti získávání nerostů a kovů, destilace (destilación), zemědělství (agricultura) a zvěrolékařství (albeitería).¹⁴⁰

Nejvýznamnější instituce spojené s vědeckou aktivitou byly v době vlády Filipa II. jednak univerzity univerzity, a jednak instituce jako například Casa de Contratación (Dům obchodu) v Seville, Consejo de las Indias (Rada pro Indie), Academia de las Matemáticas (Akademie matematických věd) v Madridu, velká laboratoř v El Escorialu, některé botanické zahrady (například v paláci v Aranjuezu) a některé nemocnice (například v rámci kláštera v El Escorialu).¹⁴¹

Členové instituce Casa de Contratación v Seville vytvářeli mimo jiné řadu materiálů, které pak užívali námořníci a kosmografové po celém světě. Na geografický a historicko-přírodní popis Nového světa se soustředili také pracovníci v Radě Indií (Consejo de las Indias), jejímž předsedou byl například Juan de Ovando. Její funkce byly na jedné straně charakteru astronomického a geografického a na druhé straně v souladu s historií, etnografického a přírodně historického. První popisy amerického

¹³⁹ Srv. LÓPEZ PIÑERO, J. M. *Actividad científica y sociedad en la España de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 22-23.

Zmiňuje typizaci inženýrů vytvořenou Garcíem Tapiou, který zjistil, že ze 186 inženýrů, kteří rozvíjeli svou aktivitu v Renesančním Španělsku bylo téměř 54% mechanici inženýři (mecánicos-ingenieros), necelých 25% architekti, a necelých 12% lze zařadit mezi vynálezce. Ze stejného počtu pak vypočítal, že 73% z nich bylo původem z hispánských království, 25% z ostatních Evropských zemí, kterým vládli Habsburkové a pouze necelá 3% tvořili inženýři ze zbytku světa.

¹⁴⁰ LÓPEZ PIÑERO, J. M. *Actividad científica y sociedad en la España de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 20.

¹⁴¹ LÓPEZ PIÑERO, J. M. *Actividad científica y sociedad en la España de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 27.

světa učinili Gonzálo Fernández de Oviedo (*Historia general y natural de las Indias* – 1535), Francisco López de Gómara a Pedro Cieza de León. Rada Indií podporovala sérii vědeckých expedicí, které umožnily začlenit do evropské vědy širokou škálu nových informací o americké přírodě. *Historia medicinal de las cosas que se traen de nuestras Indias Occidentales* (1565-1574) sevillského lékaře Nicoláse Monardese a *Historia natural de la Nueva España* (1587) Francisca Hernándezese jsou významným přínosem pro španělskou a posléze i zahraniční vědu. Nové produkty se získávaly pomocí chemických postupů, například destilace, která sloužila k přípravě léků, výrobě parfémů a výrobě a konzervování nápojů a pokrmů. Pravidelná praxe destilování začala v paláci v Aranjuezu, ačkoliv nejlepší technické zázemí, nejen v královstvích hispánských, ale v celé renesanční Evropě, byla velká lékárna a zároveň laboratoř v El Escorialu (viz podrobněji níže).¹⁴² Escorialske laboratoře se těšily velké podpoře králově, jak morální, tak finanční. Cílem laboratorních prací nebylo pokoušet se proměnit kovy ve zlato a stříbro, ani se neusilovalo o vytvoření univerzálního léku, který by léčil všechny nemoci. V lékárně se pracovalo na výrobě omamných látek a léků na zmírnění bolestí a vyrábělo se velké množství různých tekutin destilovaných z bylin. Autoři zmiňují, že krátce po smrti Filipa II. museli escorialští mniši nemocnici uzavřít, protože nemohli její chod dále udržovat, kvůli vysokým výdajům, které stál její provoz. S nemocnicí samozřejmě došlo k uzavření i lékárny a všech laboratoří.¹⁴³

S laboratorními pracemi souvisela alchymistická praxe. Alchymie pronikla do Evropy prostřednictvím arabského vědění, přes Španělsko, konkrétně Aragonské království, kde se zrodili renomovaní alchymisté, jako například Raimund Llullus či Arnaldo de Vilanova, kteří se těšili přízni a ochraně ze strany aragonských králů. Nadšení pro tuto vědu sdílel v 15. století i Karel V., což dokládá jeho spolupráce s astrologem a alchymistou Jindřichem Corneliem Agrippou. Nicméně král z rodu Habsburků, který poskytl alchymistům největší ochranu, byl Filip II. Zdá se, že jeho zálibení v alchymii se zrodilo při jeho pobytu v Anglii v polovině padesátých let, kde se seznámil s prací alchymisty a astrologa Johna Dee (1527-1607). V El Escorialu

¹⁴² BETRÁN, J. L. *Un imperio sin emperador*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 524.

¹⁴³ MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Creación de un centro científico renacentista*. In: MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Aspectos de la ciencia aplicada en El Escorial del siglo de oro*, s. 67.

pracoval pro Filipa II. Leonardo Fiovaranti, italský alchymista a lékař, který vytvořil balzám, který měl podle něj léčit či mírnit projevy otravy organismu. Jeho významnou prací je *Della Fisica* (1592) věnována Filipovi II., která pojednává o různých látkových přeměnách, lécích, obsahuje informace o ostatních španělských alchymistech a básně o alchymii.¹⁴⁴

Co se týče politické a administrativní činnosti pověřil Filip II. vzdělaného humanistu a historika Ambrosia Moralese, aby uskutečnil výzkum a následný soupis církevních archivů z provincií León a Galicie. Dále nařídil vytvořit sbírku válečných a historických zbraní a trofejí, které se nacházely v zámořských državách Španělské monarchie, pro něž pak král vyčlenil speciální prostory, ve kterých později vznikla královská zbrojnice. Během své vlády Filip II. mimo jiné také usiloval o vytvoření koncepce, jejímž záměrem by bylo geograficky, historicky i statisticky popsat celý poloostrov a vytvořit tak pečlivou a systematickou katalogizaci území. Tento velkolepý projekt byl zahájen avšak netečnost a malý zájem ze strany úředníků způsobily, že tento projektovaný plán nedospěl ke svému zdárnému konci. Podle Pfandla z něj dodnes existuje již „jen“ torzo o patnácti svazcích - což výrazně vypovídá o tom, jak monstrózní tento králův projekt musel být. Ambrosio Morales byl rovněž zainteresován do prací kolem vydání proslulé Antverpské polyglotní bible (*Políglota de Amberes*), která byla vydána na jeho náklady a představuje jedinečnou práci v historii vydávání biblí (více ve třetí kapitole).¹⁴⁵

Široký umělecký, kulturní i vědecký zájem činí z Filipa II. jednu z nejvšestrannějších a nejpůsobivějších osob z řad habsburských králů. Vztah Filipa II. k vědě lze analyzovat i na základě jeho politického postavení, jako vládce nejmocnějšího impéria na světě, na základě jeho fyzické i duševní síly - byl to člověk, který neustále bojoval s nemocemi tělesnými i psychickými, které spolu nesla řadu omezení. Svěbytná povaha tohoto španělského panovníka byla významně formovaná rozvíjející se renesanční kulturou, avšak na druhou stranu byly jeho panovnické koncepce a představy i některé povahové rysy jsou velice konzervativní až zastaralé.

¹⁴⁴ MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Creación de un centro científico renacentista*. In: MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Aspectos de la ciencia aplicada en El Escorial del siglo de oro*, s. 64-66.

¹⁴⁵ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 46-47.

Našel zalíbení ve filosofii Raimunda Llulla, věřil v magickou moc různých relikvií, často zaměstnával hledače zdrojů podzemních vod, nás vede k předpokladu, že se zajímal o nově se etablující proud magického naturalismu v renesanční vědě. Filipova velká zbožnost v sobě spojuje rozum a přírodní magii. Filip II. uvažoval o vědě jako o technologicky užitečném a zároveň mystickém nástroji ve službách jeho osobních i státních zájmů. Jeho velký vědecký zájem mimo jiné dokládají smlouvy, které uzavíral se zahraničními vědci a techniky. Během jeho vlády přišli do Španělska dělníci zabývající se těžbou nerostů, minciři, alchymisté, kartografové, destilátoři, specialisté na výrobu astronomických přístrojů, inženýři, zahradníci, botanici různých národností (vlámští, němečtí, italští, irští, francouzští či britští). Snad jen lékaři byli převážně španělského původu. Filipův hlavní zájem se soustředil na ekonomické a zdravotnické aspekty, v těch byla jeho práce stěžejní. V oblasti těžby a hornictví (minería) ustanovil Filip II. královský monopol na rtuť, vzácné kovy a sůl i zlato. Nechal zmodernizovat zpracovávání nerostných surovin ve Španělsku i v Novém světě. Vytvořil pevné právní základy, které upravovaly technická hlediska, a též vytvořil jedinečný administrativní model pro řešení všech těchto záležitostí.¹⁴⁶

3.7.1. La Academia de las Matemáticas

Rozvoj matematiky¹⁴⁷ byl jedním z charakteristických rysů moderního technicky zaměřeného myšlení. Docházelo k postupné systematické matematizaci reality. Vzrůstající technický pokrok a jeho stále se stupňující vliv v mocenských centrech přeměnily nové „techniky“ (ingenieros) v rozhodující činitele této matematizace. Nejednalo se o globální rozvoj matematických studií, nýbrž o přednostné využívání geometrických forem, které umožnily v první řadě zjednodušit matematické problémy a záhy na to vypracovat schematické konstrukce komplexních těles.¹⁴⁸

¹⁴⁶ PUERTO SARMIENTO, F. J. *Los „destilatorios“ del Monasterio de El Escorial: Alquimia y Paracelsismo en la corte de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 430.

¹⁴⁷ Srv. MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Creación de un centro científico renacentista.* In: MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Aspectos de la ciencia aplicada en El Escorial del Siglo de Oro*, s. 17.

¹⁴⁸ MÍNGUEZ PÉREZ. *Filosofía y ciencia en el Renacimiento*, s. 196.

Založením a vybudováním královské akademie v Madridském paláci pověřil Filip II. roku 1582 svého architekta Juana de Herreru. Uvnitř této instituce se sdružovaly skupiny vědců a techniků, pracujících ve službách španělského krále. Tuto Akademii lze považovat za jakousi polytechnickou školou aplikovaných věd. Záhy po jejím založení vytvořila jedno z nejoriginálnějších, nejstarších a nejvýznamnějších center v Evropě. Její členové se soustředili na tvorbu map, realizovali topografické studie (Luis Jorge, Labaña), pustili se do revize mapy Indií (Ondériz, García de Céspedes) či vytvářeli různá pojednání o dělostřeleckých opevněních (Rojas, Firufino). Dále zde působily osobnosti jako Ovando, López de Velasco.¹⁴⁹

Podle některých teorií je Academia de las Matemáticas v Madridu první akademií věd moderní doby (Llaguno).¹⁵⁰ Akademie se skládala z několika kateder, každá z nich se specializovala na určité odvětví matematiky, od těch nejteoretičtějších (geometrie) po ty nejpraktičtější či aplikované (architektura, vyrábění strojů, dělostřelectví, opevňování, kosmografie). Její profesori, španělští vědci, věhlasní a prestižní, spolu s některými italskými a portugalskými, neméně významnými, disponovali bohatě vybavenými kabinety, nespočtem matematických přístrojů a nástrojů, které se vyráběly a konstruovaly v dobře vybavené dílně s pecí na tavení kovů. Součástí Akademie byla také tiskárna, která usnadňovala šíření rozličných textů, které vypracovávali učitelé pro své početné posluchače (mezi nimiž byli například zahraniční velvyslanci a princové, šlechtici, vojáci, básníci i literáti). Všechny tyto výtisky¹⁵¹, které obsahovaly překlady jak textů latinských a řeckých, tak samotné originály, byli studentům k dispozici v bohaté knihovně spolu s významnými vědeckými i technickými pracemi zahraničních autorů (jak tištěných, tak rukopisů), přivážených převážně z italských knihoven.¹⁵²

¹⁴⁹ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico*, s. 546.

¹⁵⁰ ESTEBAN PIÑEIRO, M. *La Academia de Matemáticas de Madrid*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 113.

¹⁵¹ Srv. SALABERT FABIANI, V. L. *La imprenta y la difusión y comunicación científica de los saberes y las técnicas*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 247.

¹⁵² ESTEBAN PIÑEIRO, M. *La Academia de Matemáticas de Madrid*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 114.

Král chtěl založením této akademie nahradit nedostatek španělských expertů v matematických oborech, protože dosud byl nucen najímat do svých služeb zahraniční matematiky jako například Itala Juana Bautistu Gesio, či Portugalce Luise Jorge de la Barbuda. Tento model projektovaný Herrerou byl velmi ambiciózní, a usiloval o to, aby se v Akademii mohli formovat a vzdělávat budoucí pěstitelé téměř všech vědeckých profesí tehdejší doby.¹⁵³ Ale prakticky se tato instituce limitovala veskrze na poskytování výuky matematiky a kosmografie (v kastilštině), aniž by na konci výuky realizovala zkoušky či vydávala tituly. Nicméně zdejší profesori vyvíjeli také rozsáhlou překladatelskou činnost, což posléze usnadnilo porozumění řadě významných vědců antických i moderních – Euklidovi, Archimedovi, Ptolemaiovi, Pedru Núñezovi, Koperníkovi a Galileovi a dalším. V kontrastu k širokému rozvoji a kultivaci aplikované matematiky a kartografie byl rozvoj pouhé teorie minimální. Praktické aplikování aritmetiky, které mělo ve Španělsku největší význam v 16. století, byly obchodní výpočty. Pojednání o aritmetice psali například Juan de Ortega, či Juan Pérez de Moya. Ve vyučování kosmografie se zdejší profesori opírali o práce Koperníkovy. Jeho matematickou techniku používali pro výrobu astronomických tabulek a výpočet významných kosmografických událostí či jevů.¹⁵⁴

Roku 1995 vydal institut madridských studií (Instituto de Estudios Madrileños) faksimile díla *Institución de la Academia Real Matemática* vydaného roku 1584 Juanem de Herrerou, kde vysvětluje důvody a záměry založení Akademie spolu s rozsáhlým a detailním studijním plánem.¹⁵⁵ V ustanoveních o Akademii Herrera píše, že Akademie se přednostně soustředí na „vědecko-technické vzdělávání“ mladých příslušníků dvora z řad šlechticů. Král nařizoval zajistit v Akademii působení prestižních zahraničních profesorů, aby tak zajistil vysokou úroveň vzdělávání. Herrera navrhoval možnost, aby žáci, kteří mají zájem, mohli obdržet titul takové specializace, kterou studovali, a to po prokázání svých schopností a dovedností v příslušné zkoušce. Tak jasným způsobem navrhuje striktní institucionalizaci profesionálního působení

¹⁵³ BETRÁN, J. L. *Un imperio sin emperador*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 524.

¹⁵⁴ BETRÁN, J. L. *Un imperio sin emperador*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*, s. 525.

¹⁵⁵ ESTEBAN PIÑEIRO, M. *La Academia de Matemáticas de Madrid*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 115.

techniků a vědců ve Španělsku, což bylo v té době v Evropě velkou novinkou. Aby však bylo možné dosáhnout těchto Herrerových „statutů“ a tedy i změn (protože, jak bylo řečeno výše, závěrečné zkoušky se nekonaly a tituly se žákům neudělovaly) bylo nutné se vypořádat s určitými překážkami. Bylo značně obtížné najít kvalifikované profesory, což způsobilo, že Akademie byla ve skutečnosti založena později, než král původně plánoval. Bylo téměř nemožné najít specialisty na vyučování „technických“ oborů na univerzitní půdě, protože způsob vyučování na univerzitách byl poměrně vzdálen od praxe. Výjimku tvořila Casa de Contratación v Seville.¹⁵⁶ Ale pověřovat učením v madridské akademii zdejší profesory nebylo příliš vhodné, vzhledem k tomu, že se specializovala výhradně na vzdělání a praktickou přípravu lodivodů. Obracet se na pomoc z řad zahraničních učenců také nebylo pro krále stoprocentně žádoucí. Jednak proto, že měl jisté pochybnosti o rozsahu jejich vědění a také proto, že si král nemohl být jist jejich věrností a oddaností. Problém se však vyřešil, když byl Filip II. prohlášen portugalským králem (duben 1581). Přítomnost krále v Lisabonu, (a také Herrerova) byla rozhodující. Kontakt s portugalskými kosmografy, novými poddanými, a přímé seznámení se s aktivitami lisabonské kosmografické akademie zásadně ovlivnily založení akademie Madridské i její orientaci. Král jmenoval mladého portugalského šlechtice Bautistu de Lavanha (Labaña), člena portugalské akademie, profesorem matematiky, a dále vlivného humanistu vzdělaného v klasických jazycích, Pedra Simóna Abrila známého spíše pod jménem Pedro Ambrosio Ondériz, a pověřil ho přeložením textů nezbytných pro výuku do kastilštiny.¹⁵⁷

Další významnou postavou madridské Akademie byl milánský matematik a právník Giuliano Ferrofino, který byl ve službách Filipa II. od roku 1569 (králův advokát u římského dvora). Filip II. ho na doporučení Herrery jmenoval profesorem matematiky královské akademie, na podzim roku 1595, s povinností vyučovat a také překládat práce, které byly nezbytné pro studium zdejších posluchačů. Ferrofino měl také za úkol udržovat administrativní vztah s institucí Consejo de Indias.¹⁵⁸

¹⁵⁶ ESTEBAN PIÑEIRO, M. *La Academia de Matemáticas de Madrid*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 120-121.

¹⁵⁷ ESTEBAN PIÑEIRO, M. *La Academia de Matemáticas de Madrid*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 122.

¹⁵⁸ ESTEBAN PIÑEIRO, M. *La Academia de Matemáticas de Madrid*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 125.

Sánchez-Albornoz píše, že Španělsko sice nemá osobnosti tak zvučných jmen, jako byl Leonardo da Vinci, Mikuláš Koperník, Andreas Vesalius nebo Galileo Galilei, i přes to se však může pyšnit jinými osobnostmi, s nimi srovnatelnými, které mnohdy působily i za hranicemi španělské monarchie. Osobnosti, které se velmi výrazným způsobem podílely na vzniku a následném rozkvětu španělské vědy. *La Aritmética* Juana de Ortegy byla několikrát vydána i mimo Španělsko. Kniha *El Arte de Navegar* od Pedra de Mediny byla několikrát přeložena do francouzštiny, italštiny a němčiny. Také byly překládány a využívány série geografických děl těchto hispánských autorů – *Suma de Geografía* od Enciso. *Descubrimiento de Tartaria* Francisca Thamara de Cádiz.¹⁵⁹

Ačkoliv se během vlády Filipa II. zakládala řada vzdělávacích a vědeckých institucí, Academia de las Matemáticas v Madridu patří mezi ty nejvýznamnější. Byla místem, kam nechal španělský král povolát přední španělské, ale také zahraniční vědce; mistry ve svém oboru. Jejich úkolem a smyslem fungování této Akademie bylo vychovat novou generaci španělských odborníků a vědců. V současnosti bychom je mohli nazvat stavebními či vojenskými inženýry, či obecně odborníky na aplikované vědy. Madridská Akademie se totiž nesoustřeďovala pouze na matematiku a geometrii, ale také na kartografii, kosmografii, vojenství a mořeplavbu. Členové Akademie se zaměřovali na výrobu matematických přístrojů, inovovali tvorbu kartografických plánů, vytvářeli astronomické tabulky, vytvářeli nové efektivní vojenské, dělostřelecké a opevňovací techniky a v neposlední řadě je třeba zmínit rozsáhlou překladatelskou činnost, které se soustředila především na „vědecké“ práce učenců napříč historií.

Není tedy pochyb o tom, že Academia de las Matemáticas byla významnou institucí, která svou činností výrazně přispěla k rozvoji španělské vědy a do značné míry ovlivnila její úroveň.

¹⁵⁹ SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico*, s. 547.

3.7.2. El Escorial

Než se zaměříme na konkrétní spolupráci mezi panovníkem a jedním z jeho dvorních humanistů, je nutné připomenout nejproslulejší hmotný odkaz Filipovy vášně pro vědu, umění, tvořivost a poznávání, který po sobě zanechal. Není jím nic jiného než monumentální palác El Escorial.¹⁶⁰ Tato věhlasná stavba byla podle tradice vybudována na počest vítězství Filipovy armády v bitvě u San Quentinu desátého srpna roku 1557, což byl první velký úspěch Filipovy armády na počátcích jeho vlády. Palác je zasvěcen svatému Vavřinci, jako věčná připomínka jeho umučení.¹⁶¹

Pro El Escorial je charakteristická strohá architektura geometrického charakteru. Architektura, která je zcela v kontrastu s architekturou nepravidelných linií a přemírou ozdob, tak typickou pro španělské stavby napříč stoletími i slohovými styly.¹⁶² Ona vnější „vznešená majestátnost“ paláce, jeho „mystické vzezření“ a „velkolepý interiér“, propůjčují této nesmrtelné stavbě, nádech neobvyklé pompéznosti, „mystické a zároveň božské“. Pro Pfandla je El Escorial nejcharakterističtější kamenným památníkem španělské monarchie šestnáctého století.¹⁶³ Hovoří o něm jako o dechberoucím nesmrtelném díle, které je hodno obdivu. Tato monumentální stavba svými harmonickými proporcemi, střídmostí a noblesou v ornamentech a dekoracích, připomíná, podle Pfandla, svou konstrukcí tvar starobylého Alcázarů v Seville.¹⁶⁴

Podle záměru Filipa II. měl sloužit jako klášter a faktické královské sídlo, kde se pravidelně konaly mše a bohoslužby za jeho předky, rodinu, jeho samotného a jeho potomky. El Escorial měl také plnit funkci královského mauzolea.¹⁶⁵ Vzhledem k tomu, že měl neustálou potřebu dohlížet na vše, co se kolem něj dělo, navštěvoval Filip II. již od započetí výstavby často El Escorial a sám pravidelně dohlížel na průběh stavebních

¹⁶⁰PIERSON, P. *Felipe II de España*, s. 81. Srv. také KAMEN, H. *Philip of Spain*, s. 186.

¹⁶¹ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 41.

¹⁶² SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico*, s. 520.

¹⁶³ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 42.

¹⁶⁴ PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 305

¹⁶⁵ FILIP II. *Testamento y codicilo del Rey Don Felipe II.*, s. 25-26, 42-43.

prací, které financovala státní pokladna. Během svých pobytů v Escorialu Filip pracoval, vykonával své královské povinnosti, účastnil se bohoslužeb a mší.¹⁶⁶

Jedním z faktorů, který zásadně ovlivnil umístění El Escorialu, byla nutnost dostatečné zásoby kvalitní vody. Ještě před započítím výstavby se řada specialistů doprovázených samotným králem vydala do zdejších hor a zkoumala vodní prameny a posuzovala jejich množství a kvalitu. K potěše krále byl odhalen dostatek, jak kvalitní pitné vody, tak i velká zásoba vody užitkové. Tak se od druhé poloviny roku 1561 začalo provádět zarovnávaní terénu a budování cest a lepších přístupů ke zvolenému místu, aby se mohlo začít a výstavbou. Budováním těchto cest byl králem pověřen Pedro Juan Lastanosa, odborník a králův poradce v těchto záležitostech. Lastanosa byl také autorem prvního systematického pojednání o hydraulice známé pod názvem *Los veintiún libros de los ingenios y máquinas de Juanelo, atribuidos a Pedro Juan de Lastanosa*, ve kterém hovoří o klasických způsobech hledání vody, a přidává nové poznatky o hledání a získávání podzemní vody. Jeho metoda předcházela zkoumání vzduchoprázdna, která uskutečňovali vědci v sedmnáctém století a na počátku století osmnáctého.¹⁶⁷

Filipovým záměrem bylo, aby se mohutný komplex El Escorial skládal z následujících částí: baziliky, kláštera/konventu, kolegia/vzdělávacího centra, knihovny, tiskárny, vědeckého muzea, uměleckého muzea, pantheonu, královského paláce a nemocnice s lékárnou. Přičemž měl velmi přesnou představu o podobě každé této části.¹⁶⁸ Od počátku plánoval král velkolepou stavbu, proto bylo nutné najít vzdělaného a velmi schopného architekta, který by byl s to všechny královny představy zrealizovat. Stavby se na počátku ujal významný a věhlasný architekt Juan Bautista de Toledo.¹⁶⁹, který se musel vyrovnat s velkými technickými obtížnostmi, které způsobovalo odlehlé místo a strmé svahy. Ve stejné míře král a potažmo státní pokladna byla nucena čelit obrovským ekonomickým nákladům.¹⁷⁰ Královský kronikář José de Sigüenza píše, že

¹⁶⁶ PIERSON, P. *Felipe II de España*, s. 81.

¹⁶⁷ GARCÍA TAPIA, N. *El Escorial y la ingeniería*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 417-418.

¹⁶⁸ MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Creación de un centro científico renacentista*. In: MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Aspectos de la ciencia aplicada en El Escorial del siglo de oro*, s. 55.

¹⁶⁹ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II y su tiempo*, s. 895.

¹⁷⁰ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II y su tiempo*, s. 893.

základní kámen stavby byl položen v ten samý rok a měsíc, kdy byla vydána tridentská ustanovení.¹⁷¹ Stavba El Escorialu trvala 21 let. Po smrti Bautisty de Toledo v roce 1567 přebírá funkci hlavního architekta Juan de Herrera, který také celou stavbu dokončil.¹⁷²

Nejprve se začalo s výstavbou klášterních prostorů v souladu s klasickým schématem výstavby středověkých i renesančních klášterů. Král chtěl, aby se zde co nejdříve mohli usadit mniši. V této klášterní zóně spojené s každodenním životem komunity se vystavěly sklady, kuchyně a ubytovny a ostatní prostory pro služebnictvo.¹⁷³ V blízkosti se vybuďovala část pro destilaci vod, kde pracovali escorialští destilátoři. Připravovaly se zde různé lékařské a atomatické oleje ze skořice, hřebíčku, anýzu, levandule či rozmarýnu. Různé kyseliny a medikamenty na bázi alkoholu. Destilační přístroje také mimo jiné sloužily k přípravě pálenek a likérů pro královskou tabuli, tinktury sloužící jako parfémy, či vonné esence.¹⁷⁴

V El Escorialu nežili trvale pouze mniši, ale také děti ze zdejší základní školy a studenti kolegia, osoby, které měly na starosti administrativu paláce, a také zde během svých cest setrvala královská rodina se svou družinou a služebnictvem.¹⁷⁵

Výstavba zdejší lékárny¹⁷⁶ byla dokončena roku 1587 a neapolský vědec Juan Vicencio Forte, který byl v královských službách od roku 1579, byl pověřen vybavit ji destilačními přístroji. Forte v El Escorialu nařídil sestrojít na pět set skleněných destilačních přístrojů¹⁷⁷, což nám napomáhá představit si, jak rozsáhlé, nejen destilační, ale i celkově chemické (či alchymistické) práce tu probíhaly.¹⁷⁸ Jedním z významných

¹⁷¹ PFANDL, L. *Felipe II.*, s. 400.

¹⁷² CHECA, F. *Felipe II., mecenas de las artes*, s. 309.

¹⁷³ Srv. XIMÉNEZ, A. *Descripción del Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, s. 14-16.

¹⁷⁴ PUERTO SARMIENTO, F. J. *Los „destilatorios“ del Monasterio de El Escorial: Alquimia y Paracelsismo en la corte de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 433.

¹⁷⁵ PFANDL, L. *Felipe II.*, s. 404.

¹⁷⁶ Výstavbu a popis lékárny Srv. XIMÉNEZ, A. *Descripción del Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, s. 117-118.

¹⁷⁷ Srv. PUERTO SARMIENTO, F. J. *Los „destilatorios“ del Monasterio de El Escorial: Alquimia y Paracelsismo en la corte de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 433. Výrobou těchto destilačních přístrojů byl Fortem pověřen benátský sklář Guillermo Carraca.

¹⁷⁸ PUERTO SARMIENTO, F. J. *Los „destilatorios“ del Monasterio de El Escorial: Alquimia y Paracelsismo en la corte de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 435.

odborníků v tomto oboru byl královský destilátor Diego de Santiago. Jeho práce *Arte separatoria* (1598) je jediným publikovaným pojednáním o destilaci v renesančním Španělsku, v němž se zabývá výrobou skla, tvary destilačních přístrojů, tavicími pecemi a různými způsoby jejich zahřívání a jak se vyhnout únikům tepla z přístrojů i pecí. Jeho práce není pouze deskriptivní, ale zabývá se také různými experimenty při výrobě medikamentů. Santiago byl také údajně konstruktérem některých destilačních přístrojů. Působil střídavě v El Escorialu, Madridu a Aranjuezu.¹⁷⁹

Nejobdivuhodnější částí královského paláce v El Escorialu, který si zaslouží zvláštní pozornost, je velká a prostorná knihovna, umístěna v přední části paláce, v těsné blízkosti Patio de los Reyes (dvora králů). Svým bohatým knižním fondem a neméně bohatou dekorací je Escorialská knihovna právem jedním z nejobdivuhodnějších míst na světě. Autor dekorací a klenebních maleb – Pellegrino Tibaldi neměl ve své době mimo Itálii konkurenci, a Sancho píše, že Tibaldi přinesl do Španělska v roce 1586 reformovanou malířskou kulturu (či způsob malování) Michelangela Buonarrotiho, očištěnou však od světských prvků, což bylo samozřejmě v souladu s konzervativními ideály Filipa II. Nic neodráží lépe tento kompromis mezi novým typem „michelangelovského“ způsobu malby a křesťanským humanismem katolické monarchie než právě Escorialská knihovna.¹⁸⁰

Knihovní sál a klenbu rozdělují na jednotlivé části vyčnívající pilíře a oblouky zdobené drobnými dekorativními malbami (groteskami) Nicoláse Granella.¹⁸¹ Na klenbě jsou zobrazeny ženské postavy, reprezentující každé se sedmi svobodných umění (astronomie, geometrie, hudba, aritmetika, dialektika, rétorika a gramatika), které tvořily středověké trivium a kvadrivium. Celkový vizuální efekt klenebních maleb nemá obdoby. Všechny malby jsou ve výsledku velice erudovaně zkoordinované.¹⁸² Je evidentní, že výzdoba Escorialské knihovny je inspirovaná modelem Sixtínské kaple a také vlivem již zmíněného Michelangela, jehož byl Tibaldi žákem. Nad dvěma hlavními průčelími se nachází fresky alegoricky zpodobňující Filosofii a Teologii. Filosofie je

¹⁷⁹ PUERTO SARMIENTO, F. J. *Los „destilatorios“ del Monasterio de El Escorial: Alquimia y Paracelsismo en la corte de Felipe II.* In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 437.

¹⁸⁰ SANCHO, J. L. *Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, s. 116.

¹⁸¹ GAYA NUÑO, J. A. *Los monumentos cardinales de España I. El Escorial*, s. 104.

¹⁸² GAYA NUÑO, J. A. *Los monumentos cardinales de España I. El Escorial*, s. 107.

zobrazena jako „matka“ (matrona) obklopena čtyřmi antickými učenici: Socratem, Platónem, Aristotelem a Senecou. Na předním průčelí, u hlavního vchodu, zpodobňuje druhá freska Teologii, doprovázenou čtyřmi velkými církevními otci: svatým Jeronýmem, svatým Ambrožem, svatým Augustýnem a svatým Řehořem.¹⁸³

Filip II. promýšlel s velkou chutí vytváření a rozšiřování knihovního fondu. Nejdříve zde byly umístěny vlastní královy knihy, později knihy Diega de Mendozy, bohaté zásoby z knihovny arcibiskupa Tarragonského, Antonia Augustína, Ariase Montana, doktora Péreze de Castra a dalších. Velkolepá sbírka arabských kodexů Muley Zidána patří dnes mezi nejcennější. Velmi cenné jsou také španělské kodexy, některé z nich datované až k roku 976.¹⁸⁴ Jedinečný kodex s 213 miniaturními malbami, které graficky znázorňují zázraky Panny Marie, jejich neznámý autor nás předvádí velice nápadité ikonografické znázornění 13. století. Zvláštní pozornost pak zasluhuje kniha z vlámského zlata, zmenšená pro Isabelu I., breviář Karla V, Filipa II. kolem pěti tisíc rukopisů, z nichž více než čtyři sta s miniaturami, jsou součástí knihovního sálu knihovny v El Escorialu.¹⁸⁵

Roku 1575 se podařilo nashromáždit sbírku, která čítala na čtyři tisíce exemplářů ve všech jazycích. Knihovna byla oficiálně založena 2. května 1576 a její založení stvrdil královský notář Lucas Gracián. Během tohoto oficiálního založení se odevzdalo 4564 svazků knih, mezi kterými byly zahrnuty královy vlastní knihy, kterých sice nebylo mnoho, ale měli velkou cenu. Později se knihovní fond rozšířil o knihy Hurtada de Mendozy (italské edice, inkunábule a rukopisy), mecenáše Páeze de Castra. Jednalo se především o rukopisy řecké (kolem 400), latinské a arabské.¹⁸⁶ Dále svými sbírkami přispěli: kronikář Jerónimo de Zurita, markýz de Vélez, arcibiskup tarragonský a humanisté Antonio Augustín, Juan de Herrera, či Benito Arias Montano. Knihovní fond rozšířily svými exempláři různé veřejné instituce například Capilla Real de Granada, která poskytla knihovně kolem 130 exemplářů. Sánchez uvádí, že ve fázi tohoto masivního sběru knih a rukopisů ze všech možných koutů a fondů se

¹⁸³ FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II y su tiempo*, s. 908.

¹⁸⁴ GAYA NUÑO, J. A. *Los monumentos cardinales de España I. El Escorial*, s. 108.

¹⁸⁵ GAYA NUÑO, J. A. *Los monumentos cardinales de España I. El Escorial*, s. 111-112.

¹⁸⁶ MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Creación de un centro científico renacentista*. In: MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Aspectos de la ciencia aplicada en El Escorial del siglo de oro*, s. 52.

nashromáždilo nepřeborné množství knih – více než deset tisíc.¹⁸⁷ Calvete se Estrella získal pro Filipa II. v Salamance a Medina de Campo mezi lety 1545-1547 na osm set titulů v latině, řečtině a italštině, které byli původně určeny pro soukromou knihovnu krále, ale později se právě tyto knihy staly základem pro tuto velkolepou renesanční knihovnu.¹⁸⁸

Otec Sigüenza¹⁸⁹, významná postava escorialského kláštera o tomto paláci řekl, že je to druhý chrám Šalamounův, který chtěl jeho patron a zakladatel Filip II. ve své stavbě napodobit. Nová architektura měla těšit královské oko. „Escorialský stavební sloh“ je pravidelný, symetrický a přesný. Je to styl, který se vytváří z podstaty stavby samotné. Juan de Herrera tak není v tomto smyslu geniálním umělcem, který na základě svého talentu tvoří mistrovské dílo, nýbrž je to právě El Escorial, který mu vytvořil pověst geniálního umělce.¹⁹⁰

El Escorial je chrámem a palácem, klášteřem a pantheonem¹⁹¹, který poskytoval králi tichou klášterní samotu, vhodné prostředí pro ještě větší zintenzivnění jeho náboženského života. Zde našel potřebný klid a ničím nerušen se mohl věnovat svým královským povinnostem.¹⁹² Nic nevyjadřuje tak zásadním a nepřehlédnutelným způsobem charakter a povahové rysy Filipa II. více než tato monumentální stavba. Dominanta pohoří Sierra de Guadarrama, střeží jednu z největších uměleckých sbírek renesanční epochy a v kontrastu k celkovému tmářskému obrazu Španělska, vyzařuje atmosféru kosmopolitní kultury, symbolizované především zdejší bohatě vybavenou knihovnou, která byla místem, kde se potkávaly práce literární s vědeckými, práce křesťanské s islámskými a teologické s astronomickými.¹⁹³

Záměr a touha zanechat světu pevný a trvalý odkaz své vlády, který by zároveň připomínal královskou dynastii, ze které vzešel, se Filipovi II. vskutku vydařil.

¹⁸⁷ SANCHO, J. L. *Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, s. 112- 113.

¹⁸⁸ SÁNCHEZ-MOLERO, J. L. S. *J. C. Calvete de Estrella. El felicísimo viaje del muy alto y muy poderou principe don Phelippe*, s. XXV.

¹⁸⁹ Srv. DE SIGÜENZA, J. *Historia de la orden de San Jerónimo*, s. XXIII-XXV.

¹⁹⁰ CHUECA GOITIA, F. *Raíces artísticas en la Arquitectura de El Escorial*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*, s. 413.

¹⁹¹ Převezení a uložení ostatků Filipových předků do El Escorialu Srv. CABRERA DE CÓRDOBA, L. *Historia de Felipe II*, s. 199-200.

¹⁹² PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de dos siglos XVI, XVII. Introducción al siglo de oro*, s. 41.

¹⁹³ GARCÍA DE COTÁZAR, F. *Historia de España*, s. 120.

4. Spolupráce s Benitem Ariasem Montanem

4.1. Závazky v El Escorialu

Jak již bylo řečeno, El Escorial nebyl jen místem, kde se rád zdržoval král s rodinou a se svým dvorem, ale byl též místem s velkou koncentrací humanistů, umělců, vědců a řady dalších učenců snad ze všech oblastí lidského poznání. Mezi těmito významnými muži vynikal španělský humanista, biblista a hebraista Benito Arias Montano (1527 - 1598), jemuž byl Filip II. mecenášem téměř po celý jeho život. Vystudoval univerzity v Seville (medicínu, teologii, filosofii) a Alcalá de Henares (klasické a semitské jazyky).

Do El Escorialu povolal král Montana především ze dvou hlavních důvodů. V první řadě humanistu pověřil uspořádáním knih a rukopisů v královské knihovně a také její výzdobou. V řadě druhé měl Montano za úkol zrealizovat ikonografický program na fasádě kostela při vstupu na Patio de los Reyes (dvůr králů). Téma tohoto schématu souvisí s biblickými postavami králů Davida a Šalamouna¹⁹⁴. Pizarro Gómez bere v úvahu, že El Escorial lze považovat za jakési napodobení Šalamounova chrámu a že v tomto ikonografickém programu lze odhalit, jakým směrem se ubíralo Montanovo uvažování (či záměr). Montano byl odpovědný za umístění soch šesti starozákonních králů z rodu Davidova nad hlavní římsou fasády escoriaského kláštera.¹⁹⁵ Tyto sochy pocházely z dílny španělského architekta a sochaře Juana Bautisty Monegro. Každá ze soch na fasádě escoriaského chrámu musela být opatřena nápisem. Pizarro Gómez ve své studii zmiňuje, že autorem všech těchto nápisů je s velkou pravděpodobností sám Montano, avšak Gaya Nuño uvádí jako autora španělského teologa a duchovního otce Josého de Sigüenzu.¹⁹⁶

Filip II. nařídil realizovat toto sousoší na způsob vítězných oblouků, jejichž architektonickou, literární i zobrazovací strukturu musel Montano bezpochyby znát. Na

¹⁹⁴ Srv. CERNÁ, J. *Alter item Salomon. Filip II., novověká centra vědění a poznávání nového světa*. In: Černá, J. a kol. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků: věda, umění, filosofie*, s. 77-102.

¹⁹⁵ PIZARRO GÓMEZ, F. J. *Arias Montano y el humanismo artístico*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 38-39.

¹⁹⁶ Srv. GAYA NUÑO, J. A. *Los monumentos cardinales de España I. El Escorial*, s. 29.

fasádě lze rozeznat celkem šest postav. První zleva je umístěna socha Josefa se sekerou, chleby a kozlíkem, vedle něj se nachází Ezchiáš s cihličkou zlata a kúzletem. Do středu římsy nechal Montano umístit zpodobnění králů Davida s harfou a Šalamouna držícího knihu. Pravé části vévodí sochy Jóšiáše se žezlem a svazkem Deuteronomia, a Manaše Judského, jehož atributy jsou kompas, pravítko a řetěz. Umístění Davidova obrazu na čestném místě v této sérii na průčelí je velmi důležitým aspektem. Na rozdíl obecného přirovnávání escorialského kláštera k Jeruzalému, a připodobňování Filipa II. k Šalamounovi, Montano tímto, podle Gómezovy teorie, vyjadřuje, že se spíše přiklání k připodobňování Filipa II. ke králi Davidovi.¹⁹⁷

Daleko významnější funkcí se mohl Benito Arias Montano pyšnit od konce roku 1577, kdy byl králem Filipem II. pověřen, aby katalogizoval sbírku knih a rukopisů v escorialské knihovně. Během doby, kdy setrval v královském paláci, Montano etabloval nové uspořádání knihovny, sepsal detailní katalog všech knih a dle přání jeho veličenstva je roztřídil. Montano pobýval s menšími či většími přestávkami v El Escorialu celkem pětkrát. Po celý prosinec roku 1577, od 8. září 1579 do 10. března 1580, dále od prvního února roku 1583. Doba ukončení tohoto třetího pobytu však není známá. Do El Escorialu se pak znovu vrátil v lednu 1585 a setrval až do dubna následujícího roku. Poslední pobyt Sánchez-Molero datuje od ledna do dubna roku 1592. Při svém třetím pobytu vyhotovil Montano seznam¹⁹⁸ knih, kterými escorialská knihovna dosud nedisponovala, a bylo by žádoucí je pořídit. Tento seznam byl oficiálně zveřejněn krátce po sepsání Montanovy poslední vůle, datované k 23. dubnu 1582, ve které odkazuje část svých knih andaluskému klášteru v Santiago de la Espada, a zbytek svým žákům. Montano často upozorňoval Filipa II., že v El Escorialu je velice patrný nedostatek arabských a hebrejských rukopisů. Když se pak Montano znovu vrátil do El Escorialu, sám rozšířil královskou knihovnu štědrým darem ze svého vlastního

¹⁹⁷ CABRERA DE CÓRDOBA, L. *Historia de Felipe II.*, s. 63. Dále srv. XIMÉNEZ, A. *Descripción del Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, s. 11-12

¹⁹⁸ Srv. SÁNCHEZ-MOLERO, J. L. G. *La biblioteca de Arias Montano en El Escorial*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 93.

Dokument s názvem *Catalogo de los libros quo dexó el Doctor Arias Montano por el mes de marzo de 1583 para quo se compren para las dos librerias de San Lorenzo el Real* je rozšířením soupisu uspořádaných tištěných prací a některých rukopisů.

knihovního fondu. Jednalo se o třicet kodexů arabských a jeden hebrejský.¹⁹⁹ Otec Sigüenza se zmiňuje o rozšíření fondu escorialské knihovny také díky přispění knižních titulů z knihoven Páeze de Castra a Hurtada de Mendoza.²⁰⁰

Montano během svého pobytu v Escorialu navázal přátelský vztah s Ambrosiem Moralesem, další výraznou španělskou literární osobností a významným příslušníkem královského dvora. Zhruba ve stejném období, kdy byl Montano králem pověřen k dalšímu významnému úkolu - dohlížet na vydání Antverpské Bible (viz níže), Morales byl jmenován královským kronikářem.²⁰¹

Roku 1578 Montano vyjednával s antverpským obchodníkem Luisem Pérezem o zakoupení velkého množství knih pro studenty a profesory královské akademie v El Escorialu (colegiales de San Lorenzo). Knihy byly do Madridu (a odtud do El Escorialu) poslány uložené ve třinácti truhlicích označených iniciály F. P., F. S., M. A., M. V., G. F., D. C., či F. D., které, zdá se, odpovídají jménům některých escorialských osobností, které měly knihy obdržet. Například řádový bratr Fabián de Palacios, Francisco de San Jerónimo, Diego de la Concepción, Martín de Huerçanos nebo Randres de Málaga. Mezi Montanovy nejvýznamnější žáky na půdě královského paláce patřili dva mniši, budoucí knihovníci escorialské knihovny řádoví bratři José de Sigüenza a Lucas de Alaejos.²⁰²

Montanův vztah k „vrcholnému dílu a uměleckému snu“ (el sueño artístico) Filipa II. – královskému paláci v El Escorialu lze označit za velmi vřelý a hluboký. Různí badatelé poukazují na možnost, že Montanova činnost mohla mít velký vliv na

¹⁹⁹ SÁNCHEZ-MOLERO, J. L. G. *La biblioteca de Arias Montano en El Escorial*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 95.

²⁰⁰ DE SIGÜENZA, J. *Historia de la orden de San Jerónimo*, s. IX.

²⁰¹ GUGIERI VÁZQUEZ, J. I. *Humanismo en el Libro V de la Crónica de Florián de Ocampo*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 849.

²⁰² SÁNCHEZ-MOLERO, J. L. G. *La biblioteca de Arias Montano en El Escorial*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 96.

obecnou strukturu escorialejšího kláštera. Montano, jako znalec biblických témat, tak částečně přenesl podobu Šalamounova paláce do podoby paláce escorialejšího.²⁰³

Shromažďování a vyhledávání knih pro královskou knihovnu zaměstnávalo Montana prakticky neustále. I během svého pobytu v Nizozemí nepřetržitě hledal a kupoval knihy, a to nejen pro krále Filipa II., ale také pro některé další knihovny významných lidí, či blízkých přátel, které mu naopak byly ku prospěchu dostatečnou zásobou kvalitních vlámských knih za přijatelnou cenu.²⁰⁴ Formování knihovny Filipa II. v El Escorialu se tak pro Montana stalo druhem celoživotní činnosti, které se nemohl vyhnout.²⁰⁵

Díky své známosti s antverpským tiskařem Cristóbaelem Plantinem si mohl dovolit otevření jakéhosi osobního „účtu“, kde se zaznamenávaly všechny jeho úkony ohledně získávání knih. V Plantinově účetnictví tak zůstala zapsána velká část knih, které Montano pořídil. Například exempláře, které mu poskytli Juan de Lastanosa, Luis Rojas, doktor Andrés Luzón, Sebastián de Santoyo, královský důvěrník Francislo de Villalba, Alonso de Vera Cruz, či biskup Juan de Ovando.²⁰⁶

Montano se více méně pohyboval střídavě mezi palácem v El Escorialu a Antverpami. Průběžně vždy uspořádal, třídil a ukládal výtisky a rukopisy, které v době jeho nepřítomnosti do paláce dorazily ze všech koutů Evropy a spolupracoval s již výše zmíněným otcem Sigüenzou.²⁰⁷ Na sklonku roku 1577 pracoval na vytvoření inventáře knižních zásob podle několika následujících kritérií. Všechny tituly rozdělil podle jazyků, ty pak rozčlenil na rukopisy a výtisky. Jednotlivé exempláře v každé této skupině pak řadil dle témat. V tomto případě se jednalo o více než šedesát různých

²⁰³ PIZARRO GÓMEZ, F. J. *Arias Montano y el humanismo artístico*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 41.

²⁰⁴ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 122.

²⁰⁵ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 133.

²⁰⁶ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 122.

²⁰⁷ DE SIGÜENZA, J. *Historia de la Orden de San Jerónimo*, s. VIII, IX – XI.

tematických celků, kterými se Montano pokoušel obsáhnout všechny obory lidského vědění.²⁰⁸

Knihovna s tak obrovskou a rozličnou zásobou knih, potřebovala velice erudovaného knihovníka, vzdělaného v jazycích, a tím Benito Arias Montano bezpochyby byl. Poslední literární přínos tohoto biblisty do escorialské knihovny lze nalézt v jeho závěti. Montano byl přesvědčen o tom, že nejlepším uložištěm pro vzácné rukopisy (hebrejské, řecké, chaldejské, latinské), které měl ve své soukromé sbírce knih, je právě knihovna v El Escorialu a odkázal je králi a jeho knihovně. Tento notářský dokument je v El Escorialu uložen pod názvem *Los libros que Arias Montano dexó a la libreta de S. Lorenzo y se trajeron de Sevilla*. Seznam knih čítá 34 hebrejských rukopisů, 6 řeckých a 28 arabských.²⁰⁹

4.2. La Biblia políglota de Amberes

Další velký úkol, kterým byl Montano pověřen již v roce 1568, bylo dohlížení na vydání díla Biblia Políglota de Amberes (Antverpská Polyglotní Bible), pro kterou se také používá název Biblia Regia. Nápad vytvořit Polyglotní Bibli se však nerodí v králově hlavě, ale přichází ke královskému dvoru právě od vydavatele a tiskaře Cristobala Plantina, který v Antverpách zastával mimo jiné úřad polického rádce guvernérů (gobernadores) vévody z Alby a Luise de Requeséns, v zásadním období občanské vzpoury v Nizozemí. Později byl jmenován knihovníkem v klášteře sv. Lorenza v Escorialu.²¹⁰

Plantino píše na konci roku 1566 list tehdejšímu královskému sekretáři Zayasovi a navrhuje v něm králi Filipovi II., vzít pod patronát tento rozsáhlý projekt, protože sám již na něj neměl dostatek financí. Ve snaze přimět krále ke kladné odpovědi, nezapomíná zmínit nabídky, které dostal od několika významných protestantsky

²⁰⁸ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 134.

²⁰⁹ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 135.

²¹⁰ SÁEZ ARANCE, A. *Entre la teología y la política: Arias Montano, agente de la confesionalización*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 152.

smýšlejících osob. Tím, že je odmítl, chtěl dát králi najevo svou oddanost a své přání setrávat v přízni katolického krále, a sloužit mu realizací tisku katolické literatury, která by byla velice prospěšná pro pěstování křesťanství.²¹¹ Filip II. ačkoli rád podporoval různé projekty, a nebylo jich málo, zároveň neposkytoval svou pomoc a podporu, aniž by to nejprve dostatečně neuvážil. Všechny tyto záležitosti nejprve řádně promýšlel, a pokud se rozhodl ten či onen projekt podpořit, často pak v průběhu jejich realizace vyjadřoval své názory a připomínky. Chtěl mít vždy a za každých okolností vše pod kontrolou. Když se rozhodoval zda Plantinův projekt podpořit, obrátil se na instituci Consejo de la Inquisición (Rada pro Inkvizici), které nařídil projekt prozkoumat a sám se zamýšlel nad tím, koho pověřit supervizí celého projektu.²¹² Mezitím, co se král rozmýšlel nad tím, zda projekt podpořit či ne (na definitivní rozhodnutí se čekalo více než rok), činil Plantino v Antverpách všechny potřebné kroky pro realizaci vydání Polyglotní Bible, aby v případě, že král nabídku odmítne, neměl problém s tím, najít jiného patrona. Nakonec král, na základě výnosu instituce Consejo de la Inquisición, jež doporučila vydání Polyglotní Bible, souhlasil a tento projekt podpořil.²¹³ Svě oficiální rozhodnutí podpořit a financovat Platinův projekt vyjadřuje Filip II. v dopise Montanovi datovaném k 25. březnu 1568. V tom ho seznamuje s Plantinovými záměry a pověřuje ho supervizí celého projektu. Dále mu stanovuje konkrétní úkoly, které bude povinen v Antverpách plnit, jestliže královské pověření přijme.²¹⁴

O zamýšleném projektu informuje Filip II. ve svém dopise i vévodu z Alby, guvernéra sedmnácti španělských provincií v Nizozemí. Sděluje mu své nadšení a plnou důvěru ve schopnosti obou mužů, kteří se zavázali realizací Antverpské polyglotní

²¹¹ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXIV.

²¹² FILIP II., In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 74-75. Dopis adresovaný členům Rady pro Inkvizici z roku 1567 (přesné datum není známo).

²¹³ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXV.

²¹⁴ FILIP II., In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 76-83. Dopis Motanovi z 3. března roku 1568 (Madrid).

bible.²¹⁵ V květnu roku 1568 tedy Montano, uposlechnuvší královské nařízení, přijíždí do Nizozemí.²¹⁶

Ačkoliv Plantina zpočátku vůbec netěšil fakt, že by jeho práci měl kontrolovat nějaký králem pověřený Španěl, první a velmi rozporuplné vzájemné kontakty se brzy přeměnily v uctivou toleranci a vyvrcholily vzájemnou důvěrou a vřelým přátelstvím. Spolupráce na Polyglotní Bibli i přes tyto počáteční rozpaky, byla nakonec velmi produktivní.²¹⁷ Montano se ihned po příjezdu do Antverp²¹⁸ osobně ujímá korekce pokusných výtisků a sepisováním osmého svazku nazvaného jednoduše *Apparatus*, který byl do díla následně zakomponován.²¹⁹ Části, na kterých Montano pracoval, obsahují komentáře a studie z oblasti biblické filologie, geografie a historie a jsou jasným důkazem Montanových hlubokých a širokých biblických znalostí.²²⁰

²¹⁵ FILIP II., In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 84-85. Dopis z 25. března 1568 adresovaný vévodovi z Alby (Madrid).

²¹⁶ PIZZARRO LLORENTE, H. *Un gran patrón en la corte de Felipe II. Don Gaspar de Quiroca*, s. 258.

²¹⁷ LANDTSHEER de, J. *Benito Arias Montano y los amigos de su estancia en Amberes*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 3.

²¹⁸ Srv. LANDTSHEER de, J. *Benito Arias Montano y los amigos de su estancia en Amberes*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 4.

Nové prostředí mělo na Montana příznivý vliv a v době kdy již byla Políglota dokončena a odeslána do Říma k papežskému souhlasu, vytvořil několik dalších publikací.

Dále srv. DÁVILA PÉREZ, A. *La correspondencia inédita de Benito Arias Montano: nuevas prospecciones y estudio*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 78.

Montano požádal u španělského dvora o prostředky na koupi parcely na Antverpském náměstí (plaza del Ayuntamiento antuerpiense), aby se zde moha vystavět královská prototiskárna. Její součástí by byla knihovna, ve které by se uchovávaly exempláře všech knih vytisknutých v Nizozemí a dále sídlo a dílny C. Plantina. Měla usnadnit rozšíření a pomoci k úspěchu velkým vydavatelským záměrům. V každém případě projekt královské prototiskárny zůstal pouhým projektem, a to ze dvou hlavních důvodů. Prvním byl nedostatek finančních prostředků, které nestačily ani na pořízení samotného prostoru, druhým byl nezájem nizozemských tiskařů.

²¹⁹ LANDTSHEER de, J. *Benito Arias Montano y los amigos de su estancia en Amberes*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 4.

²²⁰ SÁNCHEZ SALOR, E. *Los humanistas extremeños abiertos a Europa*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 752.

Než se zaměříme na další průběh realizace tohoto projektu, je důležité zmínit, kde mají polyglotní bible svůj původ. Objevovaly se jako následek projevů intelektuálního neklidu křesťanského humanismu, který požadoval obrátit se k původním pramenům Písma. V 16. a 17. století se setkáváme se čtyřmi polyglotními biblemi, kterými jsou: Polyglotní Bible Complutense (1514-1517), Antverpská Polyglotní Bible (1568-1573), Pařížská Polyglotní Bible (1628-1655), a Londýnská Polyglotní Bible (1654-1657). S tou první přichází na počátku 16. století kardinál Francisco Jiménez de Cisneros. Předchozí práce, které jsou skutečnými pokusy o vytvoření vícejazyčného literárního díla je například Origenova Hexapla z první poloviny třetího století. V této práci Origenes uspořádal celý Starý zákon do 6 sloupců: text hebrejský konsonantický, hebrejský text v řecké abecedě, a čtyři řecké překlady (Aquila, Símmaco, los Setenta, Teodición).²²¹ Velká část Origenovy práce byla bohužel ztracena, a během dalších století se nikdo neodvážil vydat podobnou práci. První pokusy Origenovo dílo překonat, nebo se mu alespoň vyrovnat, přicházejí od 11. století, odkdy máme k dispozici některé rukopisy nebo jejich fragmenty, dále fragmenty žalmů v koptštině, řečtině a arabštině či latině. V druhé polovině 16. století konstantinopolský mnich Simon Automano zamýšlel realizaci trojjazyčné bible (v hebrejštině, řečtině a latině), ale z té se dochovaly také pouze fragmenty. Rozvoj lingvistických studií, ke kterému dochází na konci 15. století a na počátku století následujícího, je základem pro nové projekty polyglotních biblí, jejichž šíření bylo samozřejmě usnadněno v souvislosti k vynalezením knihtisku. Francisco Tisardo v prologu ke své gramatice hebrejštiny (*Gramática Hebrea*) vydané v Paříži roku 1508 poukazuje na potřebu realizace takovýchto typů knih, ale omezuje se pouze na vyjádření této ideje, bez toho, aby ji zrealizoval. Přes všechny dřívější pokusy, vydání kompletního textu Svatého Písma v hlavních biblických jazycích vyžadovalo záštitu a podporu vytrvalého mecenáše, kterým byl na počátku 16. století právě kardinál Cisneros.²²² Nebyl jen autorem a mecenášem projektu Polyglotní Bible Complutense, ale také vedl celý projekt od počátků. Zajišťoval spolupracovníky (Pablo Coronel, Alfonso de Zamora, Alonso de Alcalá) a potřebné rukopisy. On také ustanovil svému týmu filologická kritéria, která

²²¹MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XV.

²²²MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XVI

měla řídit jejich práci.²²³ Skupinu filosofů, která s Cisnerosem pracovala na této vícejazyčné bibli, tvořili přední odborníci v daných oborech. Aby však mohli zrealizovat práci v souladu s danými kritérii, bylo nutné pracovat s kvalitními rukopisy. Například rukopisy hebrejské a aramejské, ze kterých zůstávala řada v rukou konvertitů či v knihovnách škol a synagog, pocházely z Toleda, Maqueda či Tarazony. Další rukopisy například z knihovny kardinála Bessariona. Řecké kodexy zapůjčil papež Lev X. Převážná část kodexů, které tvořily tento bibliografický fond nashromážděný Cisnerosem a používaný později i Montanem se ztratila. Dílo kardinála Cisnerose bylo vyčerpávající a téměř nepřekonatelné.²²⁴ Avšak jen do té doby, než se začalo pracovat na jejím rozšíření, o které se nepokusil nikdo jiný, než výše zmíněný Cristobal Plantino a Benito Arias Montano.

Antverpskou Polyglotní Bibli tvořilo osm svazků se svatými texty v hebrejštině, aramejštině, řečtině a dvou verzích latiny (vulgata svatého Jeronýma, a moderní latina). Filip II. tak mohl tímto projektem překonat úsilí, které vynakládali za své vlády již jeho prarodiče právě v projektu trojjazyčné Polyglotní Bible Complutense²²⁵, která sloužila jako základ pro Bibli Antverpskou. V závislosti na profesorech působících na univerzitě v Alcalá de Henares chtěl Filip II. v Antverpské Polyglotní Bibli zachovat tu podobu latiny vulgaty, jakou ustanovila Polyglotní Bible Complutense, s čímž ani Plantino ani Montano nesouhlasili, protože její opisovači ve středověku způsobili značnou nejednotnost jejího výkladu i čtení a tudíž pro ně nebyla zdaleka tak kvalitní. Došli tedy ke společnému kompromisu. Vulgata si udržela své místo v korpusu Antverpské Polyglotní Bible (byla umístěna mezi pět základních dílů, namísto do části sedmé, dodatečné, obsahující hebrejský text starého zákona a řecký text zákona nového), ale byla pozměněna. Král také nařídil následovat chaldejský opis knih Starého zákona (Polyglotní Bible Complutense obsahovala pouze aramejský překlad Pentateuchu). Filip

²²³ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XVII

²²⁴ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XVIII

²²⁵ SÁNCHEZ SALOR, E. *Los humanistas extremeños abiertos a Europa*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 752.

II. rovněž schválil Plantinuv návrh, aby do Antverpské Polyglotní Bible byl zahrnut latinský překlad Nového Zákona z jazyka syrského.²²⁶

V průběhu vytváření polyglotní bible Plantino využíval pomoci řady korektorů a censorů (převážně z univerzity v Lovani), kteří měli za úkol upravovat latinské a řecké texty.²²⁷ Mezi nimi byli například Cornelio Kiel, Antonio Spitaels, Teodoro Kemp. Všichni, kteří dělali na korektuře, pracovali pod vedením Francisca Rafelengia, odborníka na všechny biblické jazyky.²²⁸ Do projektu se zapojil i orientalista Andreas Masius, který poskytl Plantinovi některých rukopisů.²²⁹ Práce na Bibli nabyly na obrátkách od roku 1568. Nutno připomenout, že v době kdy Montano přijel do Antverp, aby pomohl s vydáním Bible, se již na její přípravě velmi intenzivně pracovalo. Již před jeho příjezdem Plantino shromáždil nějaké finance, vytvořil charakter práce, texty, překlady a také dal dohromady vznešené hlavy, které se na projektu měly podílet. Montano pak měl k dispozici téměř kompletní text.²³⁰

Na konci roku 1571 začíná Bible získávat svou definitivní podobu. Text Starého Zákona je rozmístěn na dvojstránkách, přičemž každá stránka je navíc rozdělena do svou sloupců, aby bylo možné text číst současně ve více jazycích. Na první straně se nachází hebrejský text s latinským překladem a ve spodní části stránky, pod oběma sloupci chaldejský opis (psaný hebrejsky). Na druhé straně se pak nachází text řecký s variantou v latince a pod oběma sloupci čtenář může najít latinský překlad chaldejského opisu. Nový Zákon je rozčleněn podobně. Na první stránce text syrský s variantou v latince a pod nimi latinský překlad svatého Jeronýma. Nachází se tu i

²²⁶ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXV-XXVI.

²²⁷ Viz vzájemná korespondence mezi Montanem a lovaňskými cenzory. Srv. ARIAS MONTANO, B. In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 234-237. Dopis ze dne 23. srpna 1570 (Antverpy).

Dále Lovañští cenzoři. In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 238-239. Dopis ze dne 29. srpna 1570 (Lovaň).

²²⁸ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXIII.

²²⁹ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXI.

²³⁰ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXVII.

přepis hebrejských znaků do syrštiny, týkající se druhé epištoly Janovy, některých epištol, skutků apoštolských a apokalypsy. Hebrejský text byl převzat z Polyglotní Bible Alcalá doplněn o interpunkční znaménka vokalická a přízvuková.²³¹

Když byly práce u konce a vytištění Antverpské Polyglotní Bible nic nebránilo, Filip II. chtěl s tímto projektem seznámit i papeže a získat jeho požehnání, stejně jako ho jeho předkům a kardinálovi Cisnerosovi udělil papež Leon X.²³² O tomto záměru informuje Montano opět vévodu z Alby ve svém dopise z listopadu roku 1571. Jeden výtisk Amberské polyglotní bible s průvodním dopisem Montanovým a testamentem z Lovanšské univerzity je odeslán španělskému velvyslanci v Římě Juanovi de Zúñiga, kterého Filip II. pověřuje předáním zásilky papeži.²³³ Protože však nebylo obvyklé, aby papež sám měl rozhodnout o schválení překladu Bible, a jelikož se v případě Antverpské Polyglotní Bible jednalo o záležitost zvláštní důležitosti, pověřil jejím zkoumáním skupinu kardinálů a teologů, v čele s kardinály Sirletim a Tianim. Velvyslanec Zúñiga, který byl pověřen prezentací Bible u papežského stolce usiloval o to, aby Svatý Otec viděl v tomto díle analogii k Polyglotní Bibli Complutense, která byla ceněna vzdělanými osobnostmi a byla přijata papežem Lvem X. a že části které jsou do ní přidány, byly schválené a uznávané mnohými a významnými osobnostmi.²³⁴ Papež Pius V. předal Bibli vytvořené komisi. Ta měla za úkol ji prozkoumat a buď doporučit či zamítnout její vydání. V únoru 1572 přišla s verdiktem. Římská komise nebyla spokojena se změnami textů, které pocházely z Polyglotní Bible z Alcalá. Zastávali názor, že papež by neměl svolit k vydání této polyglotní bible, dokud nebudou dostatečně prověřeny všechny její části, zejména pak ty, které obsahují nově přidané překlady. Dále měli výhrady k některým Montanovým výroky v osmém svazku.

²³¹ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXVIII-XXIX.

²³² ÁLVAREZ MULERO, M. del C. *Relaciones entre Benito Arias Montano y el cardenal italiano Guillermo Sirleti*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 53.

²³³ FILIP II. In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 265-266. Dopis ze dne 14. listopadu 1571 (Madrid).

²³⁴ ALCOCER Y MARTÍNEZ, M. *Felipe II y la Biblia de Amberes*, s. 35.

Některé pasáže se jim zdály velmi nejisté a nepodložené.²³⁵ Za obranu Bible před kardinály byl odpovědný španělský teolog Pedro de Fuentidueñas, kterého povolal Montano.²³⁶

Polyglotní Bible následně prošla několika úpravami. Montano vytvořil velice výjimečný a erudovaný tým spolupracovníků, mezi něž patřili například bratři Fabriciové, Raphelengius, Harlemius a také vlámský duchovní Andreas Masias, který se cítil být vinen za to, že poopravená práce následně opět nezískala očekávané schválení, a se záměrem „ospravedlnit neospravedlnitelné“ napsal v březnu 1572 dopis adresovaný kardinálovi Sirletimu, ve kterém vyjádřil své pohoršení nad neuznáním Polyglotní Bible. Přes další značné pokusy vydání knihy zdůvodnit a dosáhnout tak jejího schválení, se očekávaného uznání v roce 1572 opět nedočkala. To bylo důvodem, proč se od španělského dvora začala ozývat naléhání na Montana, aby se do jednání zapojil. V této souvislosti kontaktovaly Montana (mimo krále Filipa II.) další dvě španělské osobnosti (Fuentidueñas a Zúñiga), které byly zainteresované do projektu s antverpskou políglotou. Znali totiž dobře kardinála Sirletiho i to jakou má v Římě moc a nabídli Montanovi, že mu poradí, jak by měl na italského kardinála zapůsobit.²³⁷

Montano, který byl považován za člověka nejvíce způsobilého k tomu, aby práci obhájil a rozptýlil pochybnosti a výhrady, které měla papežská kurie, se tedy odebral do Říma. Nepochyboval o tom, že je mu podaří Bibli obhájit, protože byl přesvědčen o tom, že tomuto velkolepému dílu papež a kardinálové jen špatně porozuměli. Navíc měl k dispozici od velvyslance Zúñigy seznam připomínek, z nich vycházel při prezentaci své práce.²³⁸ Filip II. naprosto důvěřoval Montanovi, věděl, že jedině on je schopen

²³⁵ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXXVII

²³⁶ ÁLVAREZ MULERO, M. del C. *Relaciones entre Benito Arias Montano y el cardenal italiano Guillermo Sirleti*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 53.

²³⁷ ÁLVAREZ MULERO, M. del C. *Relaciones entre Benito Arias Montano y el cardenal italiano Guillermo Sirleti*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 52-54.

²³⁸ ALCOCER Y MARTÍNEZ, M. *Felipe II y la Biblia de Amberes*, s. 38.

v Římě spolehlivě vyvrátit pochybnosti a vysvětlit nejasnosti.²³⁹ Ale když Montano přijel do Říma, Pius V. byl již mrtev a byl tedy nucen obhajovat bibli před jeho nástupcem Řehořem XIII., jenž zastával vstřícnou politiku vůči Španělsku. Filip II. si toho byl vědom a nepochyboval již o tom, že by vydání Antverpské Polyglotní Bible nebylo požehnáno. Vzhledem k politickým okolnostem, kdy nový papež chtěl posílit své spojení se španělskou korunou, nechtěl ani znevážit a zabránit vydání díla, které stálo krále takové úsilí. V srpnu roku 1572 je tak Polyglotní Bible schválena (privilegium pro Neapolsko – září 1572, Benátsko – říjen 1572, Aragonie – únor 1573, Kastilie – únor 1573).²⁴⁰

Montano o svém úspěšném jednání následně informoval krále, a to velmi rozhořčeným způsobem. To, že Polyglotní Bible nebyla opakovaně schválená, bylo podle Montana vinou jejího nesprávného pochopení a to jak ze strany těch, kteří byli pověřeni ji obhájit, tak se strany těch, kteří byli pověřeni rozhodnutím ji schválit či zamítnout. Montano byl tehdy velmi rozhořčen lidmi, kteří ho kritizovali a dále tím, že se necítil za svou práci dostatečně odměněn a oceněn. Reaguje satirickým útokem na své kritiky, jimž dává jasně najevo, že to byl právě on, který je vytáhl z ostudných chyb a omylů (errores). Omylů tak závažných a neodpustitelných jako je například myslet si, že jméno Talmudu je odvozeno podle jména člověka, který toto jméno nosil.²⁴¹

Když se Montano vrátil zpět do Flander, zbývalo pouze vytisknout získaná privilegia, umístit je na přední strany každého výtisku. Nic již nebránilo tomu, aby byla Amberská Polyglotní Bible dána do oběhu a začala se prodávat po všech oblastech, na které se vztahovalo Římské privilegium.²⁴²

²³⁹ ALCOCER Y MARTÍNEZ, M. *Felipe II y la Biblia de Amberes*, s. 39.

²⁴⁰ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Polígota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XXXVIII.

²⁴¹ ÁLVAREZ MULERO, M. del C. *Relaciones entre Benito Arias Montano y el cardenal italiano Guillermo Sirleti*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 53.

²⁴² ALCOCER Y MARTÍNEZ, M. *Felipe II y la Biblia de Amberes*, s. 42.

4.3. Ostatní Montanovy aktivity ve službách Filipa II.

Benito Arias Montano plnil ve službách krále Filipa II. řadu rozličných funkcí. Nejen dozor nad vydáním Antverpské Polyglotní Bible a úkoly spojené s Escorialskou knihovnou. Byl pověřen získáváním a kupováním uměleckých obrazů pro královský palác.²⁴³

Na dvoře Filipa II., si tento extremadurský bibliista vytvořil velice vřelý vztah k práci s rukopisy a tiskovinami. Montano spolu s dalšími významnými dvorními humanisty, jako byl například Honoratio Juan nebo Juan Páez de Castro, výrazně ovlivnili stavbu a podobu nejen knihovny v Madridském paláci (Regia Laurentina), ale také několik dalších královských knihoven.²⁴⁴ Častá přítomnost v králově společnosti mohla částečně ovlivnit i Montanův soukromý život, protože i on byl, stejně jako španělský panovník vášnivým sběratelem²⁴⁵. Montano vlastnil sbírky maleb, soch a rytin a dalších uměleckých technik. Jeho sběratelská vášeň se dále posilovala na základě kontaktu s umělci a rytci (grabadores) jak ve Španělsku, tak v Nizozemí.²⁴⁶

Montano si byl vědom svých intelektuálních schopností,²⁴⁷ a měl ve zvyku se obklopotvat předními evropskými vzdělanci, znalci klasických a biblických jazyků.

²⁴³ ALCOCER Y MARTÍNEZ, M. *Felipe II y la Biblia de Amberes*, s. 42

²⁴⁴ Srv. SÁNCHEZ-MOLERO, J. L. G. *La biblioteca de Arias Montano en El Escorial*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 91.

²⁴⁵ Srv. PIZARRO GÓMEZ, F. J. *Arias Montano y el humanismo artístico*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 32, 34.

Montanova umělecká sbírka nebyla nijak systematická. Jednalo se o sbírku výtvorů náboženských i nenáboženského charakteru nahromaděnou bez definovaného kritéria. Montano se také mohl pyšnit bohatou sbírkou medailí ze zlata, stříbra a bronzu.

²⁴⁶ PIZARRO GÓMEZ, F. J. *Arias Montano y el humanismo artístico*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 34.

²⁴⁷ DÁVILA PÉREZ, A. *La correspondencia inédita de Benito Arias Montano: nuevas prospecciones y estudio*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 70.

Nejen proto, aby tak neustále obohacoval své vlastní vědění, ale také, aby dovedl do konce veškeré projekty, na kterých pracoval.²⁴⁸

Během roku 1569 Montano pracoval ve spolupráci s děkanem teologické fakulty Lovaňské univerzity na přípravě nového seznamu zakázaných knih, přičemž za základ si vzal římský seznam z roku 1564 a dekrety z Tridentského koncilu. Nový seznam zakázaných knih se vydal ve dvou edicích: jedna v Lutychu a druhá v Antverpách. Antverpské vydání mělo královské privilegium, které Plantinovi umožňovalo výsadní právo na tisk a prodej tohoto seznamu.²⁴⁹

Montano byl klíčovou postavou i v oblasti politické. Král ho pověřoval řadou politických a diplomatických úkolů. Například v lednu roku 1578 kdy podnikl Montano diplomatickou cestu do Lisabonu.²⁵⁰ Dále zastával funkce přímo spojené s vývojem španělské zahraniční politiky vůči Flandrám. Z výše uvedeného plyne, že Montano byl člověkem, kterému král velmi důvěřoval. Jako bystrý pozorovatel detailně informoval krále o situaci v Nizozemí.²⁵¹

Montano byl tak označován za „prvního muže“ krále Filipa II. (*primer hombre del rey*).²⁵² Jeho intencí nebylo podlézavě participovat na pozornosti krále, aby si tím významně pojistil ochranná křídla královské moci, nýbrž, byl dvořanem, který usiloval o to, aby vykonával dobře svou práci, a také byl člověkem, který viděl ve Filipovi pevný základ pro nastolení pořádku v oblasti politické, morální i náboženské. Podle Sáncheze Lory lze říci, že Filip II. byl pro Montana tím, kým byl Karel V. pro Erasma Rotterdamského.²⁵³

²⁴⁸ SÁNCHEZ SALOR, E. *Los humanistas extremeños abiertos a Europa*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 752.

²⁴⁹ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. 97.

²⁵⁰ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XIV.

²⁵¹ PIZZARRO LLORENTE, H. *Un gran patrón en la corte de Felipe II. Don Gaspar de Quiroca*, s. 260

²⁵² Sr. SÁNCHEZ LORA, J. L. *Arias Montano y el pensamiento político en la corte de Felipe II.*, s. 22.

Montano byl Filipovým rádcem i ve věcech politických. Roku 1573, kdy probíhá válka v Nizozemí, mu líčí své představy o mírových politických procesech.

²⁵³ SÁNCHEZ LORA, J. L. *Arias Montano y el pensamiento político en la corte de Felipe II.*, s. 17.

V souvislosti s tím, jak úspěšně si Montano vedl v Římě, není s podivem, že byl těmi, kteří ho obklopovali, považován za nejefektivnějšího a nejschopnějšího prostředníka a vyjednavče²⁵⁴. Například výše zmíněný Cristóbal Plantino začal krátce po jejich seznámení v královském kaplanovi vidět nejen španělského cenzora, který dohlíží na vydání Polyglotní Bible, ale také mocného a vlivného člověka, který by se mohl přimluvit za jeho osobu v jeho budoucích knihařských projektech.²⁵⁵

Po velkolepém návratu z Říma nabídl král Montanovi biskupskou funkci, nicméně Montano se rozhodl ji nepřijmout a dále pokračovat ve své funkci královského kaplana, „mistra vzdělanosti“ (*maestro de erudicion sagrada*) v klášteře v El Escorialu²⁵⁶, kurátora královské knihovny v Escorialu a v této funkci setrval až do své penze (1590). Montanova korespondence s přáteli však odhaluje jeho častou nespokojenost na tomto postu a také jeho vroucí přání být osvobozen ze všech závazků, které u královského dvora měl.²⁵⁷

V dubnu 1579 mu král povolil odejít na nějakou dobu na odpočinek do Peña de Aracena. Daleko od intrik a nepřátelství dvora a daleko od teologických disputací, si užíval klidný život, obklopený knihami a přírodou.²⁵⁸ Zde napsal své mistrovské dílo *Liber generationis et regenerationis Adam, siue de historia genesis humani*, vydáno v Antverpách roku 1593, publikované posmrtně roku 1601. Montano byl velce rád, že

²⁵⁴ Srv. LANDTSHEER de, J. *Benito Arias Montano y los amigos de su estancia en Amberes*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 7, 14, 17.

Roku 1573 Montano doporučil králi Filipovi II. udělit Abrahamovi Orteliovi titul královského geografa (*geographus regius*). Antverpský biskup Levinas Torrencio ve svých dopisech apeloval na Montana jako na vlivného rádce který s těšil důvěře panovníka Filipa II., aby ho králi doporučil jako vhodného kandidáta pro zastávání významných úřadů v Antverpách.

²⁵⁵ DÁVILA PÉREZ, A. *La correspondencia inédita de Benito Arias Montano: nuevas prospecciones y estudio*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 68.

²⁵⁶ CALERO – MANZANARES. *Tres aportaciones a la vida y obra de Benito Arias Montano*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 60.

²⁵⁷ LANDTSHEER de, J. *Benito Arias Montano y los amigos de su estancia en Amberes*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 5.

²⁵⁸ LANDTSHEER de, J. *Benito Arias Montano y los amigos de su estancia en Amberes*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*, s. 4.

už ho netíží starosti spojené s prací u královského dvora a plně si užíval podzimu života díky nejrůznějším finančním benefitům, kterých nabyl během své kariéry. Montano byl všestranný člověk, za své znalosti a široký rozhled vděčil částečně svým vlivným známostem a řadě navázaných přátelství s významnými osobnostmi tehdejší doby, které nabyl nejen uvnitř Španělska, ale i mimo něj. Vzájemné navštěvování přátel bylo jednou z aktivit, které si Montano po svém odchodu z královských služeb, užíval nejvíce. Zemřel 6. Července roku 1598. Jeho ostatky byly několikrát přemístěny a nakonec uloženy v kostele Univerzity v Seville, v současné době v Panteónu de Sevillanos Ilustres.²⁵⁹

Benito Arias Montano byl všestranně vzdělaným humanistou, který se mimo jiné i kvůli svým vlivným známostem stal jedním z nejvytíženějších mužů ve službách Filipa II. Stěžejní byla jeho práce v escorialské knihovně. Vzhledem k tomu, že král zamýšlel nashromáždit velké množství knih, bylo mu jasné, že knihovnu musí řídit vzdělaný a schopný člověk. Práce pro knihovnu v Escorialu tak zaměstnávala Montana prakticky po celý jeho život. Díky Montanovým konexím mohl Filip II. ve své knihovně nashromáždit i řadu velmi cenných rukopisů. Montano usiloval o získání knih nejen pro knihovnu, ale také vhodnou literaturu pro studenty a profesory v escorialské vzdělávací „akademii“. Když pak španělskému králi přichází žádost z Antverp o finanční podporu projektu polyglotní bible, král neváhá do projektu zapojit právě Montana. Jako erudovaného biblistu a hebraistu ho pověřil dohledem nad přípravou vydání Antverpské polyglotní bible a později v něj vložil důvěru při jejím obhajování u papežského stolce. Díky tomu, že Montano získal od papeže privilegium vydat Antverpskou polyglotní bibli, se Filipovi II. podařilo překonat projekt trojjazyčné bible Complutenské, na které se pracovalo na počátku 16. století. V neposlední řadě byla pro krále významná Montanova činnost na poli zahraniční politiky a diplomacie, konkrétně v Nizozemí.

Jak už bylo řečeno v předchozí kapitole, Filip II. byl pověstný tím, že příliš nedůvěřoval lidem a byl v jednání s nimi velice obezřetný. Lze se tedy domnívat, že Benito Arias Montano patřil právě k těm lidem, kteří si díky své pracovitosti, oddanosti a širokým znalostem získali královu důvěru a mohli se po celý svůj život těšit králově přízni a podpoře.

²⁵⁹ MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*, s. XV

5. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo představit všestranný zájem o poznání a rozličné aktivity španělského krále Filipa II. Habsburského a na konkrétním příkladě spolupráce s předním španělským humanistou Benitem Ariasem Montanem popsat, jak často a s oblibou podporoval aktivity vzdělaných humanistů, vědců a umělců.

První kapitola byla věnována španělskému renesančnímu intelektuálnímu prostředí. Jasně ukazuje, že Španělsko nebylo uzavřenou a zaostalou zemí bez renesance. Ukazuje, že existovala řada významných vzdělávacích center, ve kterých působily přední osobnosti španělské renesance. Právě z těchto center se do celého Španělska šířily humanistické myšlenky a vzdělanost. Dozvídáme se, že stejně jako v ostatních evropských zemích, i ve Španělsku docházelo k rozvoji jazyka, intenzivní překladatelské činnosti a tvorbě literatury nejen ve španělštině, ale i v latině a dalších jazycích. Synonymem pro největší kulturní a politický rozkvět je „španělský zlatý věk“ („Siglo de Oro“), který je významným důkazem existence španělské renesance. Z tohoto období také pochází nejvýraznější osoby španělských dějin.

Druhá kapitola byla zaměřena na osobu španělského krále Filipa II. Je důkazem toho, že tento španělský panovník skutečně věnoval značnou pozornost vzdělaným lidem. Je patrné, že neusiloval jen o vzdělávání sebe sama, ale záleželo mu zároveň i na vzdělávání ostatních. Důkazem je například vybudování vzdělávacího centra pro děti příslušníků královského dvora v El Escorialu či založení vzdělávací instituce Academia de las Matemáticas v Madridu, v níž chtěl vychovávat novou generaci vzdělaných mužů v nejrůznějších technických oborech. Filip II. si totiž velmi dobře uvědomoval, jak důležitá je pro efektivní spravování a rozvíjení země přítomnost vzdělanců na královském dvoře, spolupráce s nimi. O tom, jak široký byl okruh zájmů tohoto španělského panovníka, a jak velké množství různých učenců, znalců a intelektuálů soustřeďoval na svém dvoře a pověřoval je rozličnými úkoly, vypovídají jednotlivé rámcové podkapitoly, které popisují činnost některých králových kronikářů, sekretářů, poradců, a vědců z různých oblastí lidského poznání.

Hmotným důkazem Filipovy vášně pro umění a vědu je monumentální palác v El Escorialu. Tato práce se zaměřila na popis některých nejreprezentativnějších částí paláce. Byly jimi především knihovna a laboratoř, kde se prakticky neustále zdržovali významní myslitelé a pracovali na svých projektech. Díky vlivným lidem, jejichž

činnost Filip II. podporoval, se knihovní fond escoriálské knihovny rozrostl do nevídaných rozměrů. Majestátnost knihovny pak podtrhuje originální dekorace zdí a kleneb.

Nic nevyjadřuje tak výstižně charakter Filipa II. a jeho vlády více než tato monumentální stavba, která střeží jednu z největších uměleckých sbírek renesanční epochy.

Záměrem poslední třetí kapitoly bylo analyzovat a podrobněji představit konkrétní spolupráci mezi králem Filipem II. a jedním z jeho nejvýznamnějších pracovníků a rádců, humanistou Benitem Ariasem Montanem.

Stěžejní byly pro krále Montanovy závazky v El Escorialu. Vzhledem k tomu, že Montano nebyl jen vzdělaný humanista, ale také biblista a hebraista, svěřil mu král umístění a dekoraci soch starozákonních králů na „Patio de los Reyes“ („dvoře králů“). Vzhledem k tomu, že byl Montano jedním z nejbližších králových spolupracovníků (je známá i jeho rozsáhlá diplomatická činnost a rady ohledně zahraniční politiky), svěřil mu král organizaci a katalogizaci escoriálské knihovny. Díky svým konexím nejen ve Španělsku ale i za jeho hranicemi byl Montano s to zajistit průběžné rozšiřování knihovního fondu o chybějící výtisky a významné rukopisy. Rozšiřování knihovního fondu v El Escorialu se tak stalo jeho téměř celoživotním posláním.

Vzhledem ke svým širokým biblickým znalostem se tak Montano stal nejvhodnějším kandidátem pro post supervizora edice Antverpské polyglotní Bible. Filip II. jako silně nábožensky založený člověk vydání této pětijazyčné bible podporoval a nepochyboval o tom, že pod dohledem tohoto vzdělaného humanisty, bude projekt úspěšně dokončen. To, že byl Montano schopným a vlivným člověkem dokládá mimo jiné i fakt, že on jediný dokázal u papežské kurie získat povolení k vydání Antverpské polyglotní bible.

Není tedy pochyb o tom, že epocha Filipa II. je jedním ze stěžejních období Španělské historie. Období vlády Filipa II. bylo obdobím výrazného rozvoje věd a vzdělanosti. Nelze tedy Filipovi II. upřít pozitivní vliv na vývoj Španělska stejně jako nelze Španělskému království upřít existenci renesance.

6. Seznam použité literatury

6.1. Prameny a edice pramenů

ARIAS MONTANO, B. In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*. Dopis adresovaný Filipovi II. ze dne 23. srpna 1570 (Antverpy).

ARIAS MONTANO, B. In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Monano*. Dopis adresovaný lovaňským cenzorům ze dne 23. srpna 1570 (Antverpy).

CABRERA DE CÓRDOBA, L. *Felipe II., Rey de España*. Madrid : Aribau, 1876. [dostupné online]. URL: <<http://archive.org/stream/filipesekundorey05cabruoft#page/614/mode/1up>> [cit. 2013-11-4].

FILIP II., In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*. Dopis adresovaný členům Rady pro Inkvizici z roku 1567 (přesné datum není známo).

FILIP II., In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*. Dopis adresovaný B. A. Montaovi ze 3. března roku 1568 (Madrid).

FILIP II., In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*. Dopis adresovaný vévodovi z Alby ze dne 25. března 1568 (Madrid).

FILIP II. *Testamento y codicilo del rey don Felipe II : copia exacta tomada del original que existe en el archivo reservado del Monasterio de San Lorenzo del Escorial*. Ed. MENGIBAR, E. Madrid : Eduardo Mengibar, 1882. [dostupné online]. URL: <<http://bibliotecadigital.jcyl.es/i18n/consulta/registro.cmd?id=13012>> [cit. 2013-5-4].

LOVAŇŠTÍ CENZOŘI, In: MACÍAS ROSENDO, B. *La Biblia Políglota de Amberes en la correspondencia de Arias Montano*. Dopis adresovaný B. A. Montanovi ze dne 29. srpna 1570 (Lovaň).

SIGÜENZA, Jose de. *Historia de la orden de San Jerónimo*. Ed. CATALINA GARCÍA, D. J. Madrid : Bailly-Bailliére é Hijos, 1907. [dostupné online]. URL: <<http://www.archive.org/stream/historiadelaord00siggoog#page/n49/mode/1up>> [cit. 2013-2-4].

VALLADARE DE SOTOMAYOR, D. A. *Vida interior del Rey Don Felipe*. Madrid : Imprenta de Andrez Ramirez, 1788.

XIMÉNEZ, A. *Descripción del Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*. Madrid : Imprenta de Juan García Infanción, 1698.

6.2. Sekundární literatura

ALCOCER Y MARTÍNEZ, M. *Felipe II. y la Biblia de Amberes*. Valladolid : Imprenta de Emilio Zapatero, 1927.

ÁLVAREZ MULERO, M. del C. *Relaciones entre Benito Arias Montano y el cardenal italiano Guillermo Sirleti*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 1., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.

BELL, A. F. G. *El Renacimiento Español*. Zaragoza : Ebro, 1944.

CALERO, F. – GONZÁLES MANZANARES, J. *Tres aportaciones a la vida y obra de Benito Arias Montano*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 1., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.

CAMILO, O. *Humanism in Spain*. In: RABIL, A. *Renaissance humanism. Foundations, forms and legacy*. Vol 2., Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1988.

CARCICER GARCÍA, C. J. *Espías de Felipe II.: Los servicios secretos del imperio español*. Madrid : La Esfera de los Libros, 2005.

CHECA, F. *Felipe II. mecenas de las artes*. Madrid : Nerea, D. L., 1992.

ČERNÁ, J. *Alter item Salomon. Filip II., novověká centra vědění a poznávání nového světa*. In: ČERNÁ, J. a kol. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků : věda, umění, filosofie*. ZČU : Plzeň, 2011.

ČERNÁ, J. *Dos o más Españas? Polemika o španělské vědě a filosofii*. In: ČERNÁ, J. a kol. *Španělsko a Nový svět v době vlády Habsburků : věda, umění, filosofie*. ZČU : Plzeň, 2011.

DÁVILA PÉREZ, A. *La correspondencia inedita de Benito Arias Montano: nuevas prospecciones y estudio*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 1., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *El antiguo régimen: los reyes católicos y los austrias*. In: GARCÍA DE CORTÁZAR, F. *Breve historia de España*. Madrid : Alianza Editorial, 2009.

DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. *España tres milenios de historia*, Madrid : Marcial Pons, 2001.

FERRERAS, J. *Los diálogos humanísticos del siglo XVI. en la lengua castellana*. Murcia : Universidad de Murcia, 2003.

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *La sociedad española en el siglo de oro*. Madrid : Editora Nacional, 1983.

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, M. *Felipe II. y su tiempo*. Madrid : Espasa Calpe, 1998.

FERNÁNDEZ LUZÓN, A. *El legado cultural*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*. Madrid : Cátedra, 2003.

GALLEGO MORELL, A. *El Renacimiento Español. Garcilaso y Herrera*. Granada : Universidad de Granada, 2003.

GANIVET, Á. *Španělské idearium*. Chomutov : L. Marek, 2007.

- GARCÍA CÁRCEL, R. *El perfil del rey*. In: GARCÍA CÁRCEL, R. *Historia de España siglos XVI y XVII. La España de los Austrias*. Madrid : Cátedra, 2003.
- GARCÍA DE CORZTÁZAR, *Breve historia de España*. Madrid : Alianza Editorial, 2009.
- GARCÍA TAPIA, N. *El Escorial y la ingeniería*. In: MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II, la ciencia y la Técnica*. Madrid : Actas, 1999.
- GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha : Vyšehrad, 2003.
- GAYA NUÑO, J. A. *Los monumntos cardinales de España. El Escorial*. Madrid, Plus Ultra, 1948.
- GUGIERI VÁZQUEZ, J. I. *Humanismo en el Libro V de la Crónica de Florián de Ocampo*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 2., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.
- HISTORIA Y VIDA. *Felipe II. Rey prudente o demonio del mediodía*. Barcelona : Historia y vida, 1999. Num. Extra 89.
- CHALUPA, J. *Španělsko*. Praha : Libri, 2006.
- KAMEN, H. *Philip of Spain*. Hew Haven : Yale University Press, 1997.
- LANDTSHEER de, J. *Benito Arias Montano y los amigos de su estancia en Amberes*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 1., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.
- MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Creación de un centro científico renacentista*. In: MAROTO, V. – ESTEBAN PIÑERO. *Aspectos de la ciencia aplicada en El Escorial del siglo de oro*. Valladolid : Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Bienestar, 1991.
- MARTÍNEZ RUIZ, E. *Felipe II. la ciencia y la Técnica*. Madrid : Actas, 1999.
- MIGNET, F. *Antonio Pérez y Felipe II*. Madrid : Edit. Museo Universal, 1983.

MÍNGUEZ PÉREZ, C. *Filosofía y ciencia en el Renacimiento*. Madrid : DÍntesis, D. L., 2006.

O LONG, P. *Humanism and science*. In: RABIL, A. *Renaissance humanism. Foundations, forms and legacy. Vol 3. Humanism and disciplines*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1988.

PARKER, G. *Filip II., španělský král z rodu Habsburků. Nejmocnější křesťanský vládce*. Praha : Brána, 1998.

PÉREZ, J. *La España del siglo XVI*. Madrid : Anaya, 1996.

PFANDL, L. *Cultura y costumbres del pueblo español de los siglos XVI., XVII.:* *Introducción al Siglo de Oro*. Barcelona : Araluce, 1929.

PFANDL, L. *Felipe II.: bosquejo de una vida y de una época*. Madrid : Cultura Española, 1942.

PIERSON, P. *Felipe II de España*. México : Fondo de Cultura Económica, 1984.

PIZZARO LLORENTE, H. *Un gran patrón en la corte de Felipe II: Don Gaspar de Quiroga*. Madrid : Universidad Pontificia de Comillas, D. L., 2004.

PIZARRO GÓMEZ, F. J. *Arias Montano y el humanismo artístico*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.), *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 1., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.

PUERTO SARMIENTO, F. J. *La leyenda verde: naturaleza, sanidad y ciencia en la corte de Felipe II. (1527-1598)*. Junta de Castilla y León, 2003.

QUESADA, M. *El antropocentrismo*. In: *Historia intelectual de España*. Madrid : Acento Ediciones, 2004.

REDONDO, A. *Aspectos socioculturales de España a fines del siglo XV*. In: RUIZ PÉREZ, P. *Gramática y humanismo. Perspectivas del Renacimiento Español*. Madrid : Ediciones Libertarias, 1993.

SÁEZ ARANCE, A. *Entre la teología y la política: Arias Montano, agente de la confesionalización*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 1., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.

SÁNCHEZ-ALBORNOZ, C. *España un enigma histórico II*. Barcelona : Edhasa, 1976.

SÁNCHEZ LORA, J. L. *Arias Montano y el pensamiento político en la corte de Felipe II*. Servicio de Publicaciones : Universidad de Huelva, 2008.

SÁNCHEZ-MOLERO, J. L. G. J. C. *Calvete de Estrella. El felicísimo viaje del muy alto y muy poderou principe don Phelippe*. Madrid : Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, D. L., 2001.

SÁNCHEZ-MOLERO, J. L. G. *La biblioteca de Arias Montano en El Escorial*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.), *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 1., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.

SÁNCHEZ SALOR, E. *Los humanistas extremeños abiertos a Europa*. In: MAESTRE MAESTRE, J. M. – SÁNCHEZ SALOR, E. – DÍAZ GITO, M. A. – CHARO BREA, L. – GALÁN SÁNCHEZ, P. J. (Eds.). *Benito Arias Montano y los humanistas de su tiempo*. Vol 2., Editora regional de Extremadura : Mérida, 2006.

SANCHO GASPAR, J. L. *Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*. Madrid : Patrimonio Nacional, D. L., 2002.

SOLA CASTAÑO, E. *La España de los Austrias, la hegemonía mundial*. Madrid : Anaya, 1988.

SVERKER, A. *La leyenda negra. Estudios sobre sus orígenes*. Göteborg : Acta Universitatis Cotheburgensis, 1960.

7. Resumé

The main theme of this thesis is the mutual subvention between the monarch and important scholars at the royal court of the Spanish king Philip II. The thesis focuses on spanish intellectual environment and refers to related aspects, which are only partly known in Czech environment.

The thesis primarily uses the spanish literature and sources, because this theme is not well reflected in czech environment and therefore there are only a few czech secondary literatury about that topic.

The thesis is divided into three chapters; the first one deals with the spanish renaissance and humanism, it discusses for example the most important spanish humanistic centres and significant persons of the spanish intellectual environment and shows the Spain is not the country without renaissance present.

It also deals with the particular fields of research of the spanish scholars. Second chapter focuses on the King Phillip II. itself, his education, personality traits and different legends about him. This chapter also discusses his support of the art and science and the scholars, who devoted their activity to the royal court. It also mentions the foundations „Academia de las matemáticas“ and the monumental palace of El Escorial, the main centre of a knowledge at that time.

The third chapter consists mainly of mutual cooperation between Phillip II. and one of the most important scholars in his court, Benito Arias Montano, who had to implement the iconographical programme in the „Courtyard od the Kings“ and had to catalog the local library. This chapter also discusses the publication of the five-language Bible of Antverps.

Showing Philip II. as a typical renaissance ruler, who was during the whole time of his reign interested in science, art and knowledge in general, was main focus of this thesis. This thesis managed to introduce the broad range of the Phillip's II. interests and desire to support a lot of interesting projects of many important Renaissance intellectuals.